

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

27. 11. 2012.

Crisso i Odoteo

**Varvari:
Nekontrolisana pobuna**

**Kritika *Imperije* Majkla
Harta i Antonija Negrija**

Crisso i Odoteo

Varvari: Nekontrolisana pobuna

Kritika *Imperije* Majkla Harta i Antonija Negrija

2002

Preveo Aleksa Golijanin, 2010 (2004). <http://anarhija-blok45.net1zen.com>

Crisso e Odoteo, *Barbari: l'insorgenza disordinata*, Edizioni NN, 2002.

Barbarians: disordered insurgency, Venomous Butterfly, Los Angeles, 2003.

<http://theanarchistlibrary.org/barbarians-disordered-insurgency>, 2009.

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

2002

bio je izabran za člana saveta Međunarodne filozofske škole. Od 1984. do 1997, Negri je predavao na Univerzitetu Pariz-VIII i u klasičnoj gimnaziji u ulici Ulm. U međuvremenu, u Italiji, država je prihvatila njegov predlog i donela zakon koji je nagrađivao odricanje. Pored toga, učestvovao je u istraživanjima za neka ministarstva i druge institucije francuske vlade. U tom periodu, Negri je objavio nekoliko knjiga i otkrio naklonost prema idejama francuskih poststrukturalista, s kojima se, na primer, slagao u osporavanju lične autonomije. Kada je reč o njegovim javnim istupima iz tog vremena, prisećamo se njegovog zalaganja za amnestiju, koja je trebalo da označi kraj borbi iz sedamdesetih, njegove simpatije prema novoj partiji Liga za sever (rasistička partija, branilac interesa malih i srednjih biznismena, koja nije slučajno došla iz Veneta), kao i njegovo javno pomirenje s bivšim ministrom unutrašnjih poslova Kosigom, osobom najdgovornijom za represiju iz sedamdesetih godina.

Godine 1997, 1. jula, Negri se dobrovoljno vratio u Italiju, u rimski zatvor Rebibija, gde je morao da odsluži ostatak kazne (značajno smanjene na osnovu dve opšte amnestije, iz 1986. i 1988). U julu 1998, Negri je dobio posao izvan zatvora, u kooperativi za dobrovoljni dobrotvorni rad. U avgustu 1999. stekao je delimičnu slobodu (izlazio je iz zatvora ujutro i vraćao se uveče).

Godine 2000, Negri se vraća na scenu posle objavljivanja knjige *Imperija*, napisane u saradnji sa Majklom Hartom, koja je doživela ogroman uspeh. U Italiji, gde je njegovo ime budilo neprijatne uspomene i zato bilo žrtva izdavačke industrije pod kontrolom najkonzervativnijih političkih snaga, njegova knjiga bila je objavljena tek 2002. Toni Negri je danas referentna politička tačka za pokret *Disobbedienti* (nekada *Tute Bianche*, „Beli kombinezoni“), čiji ih rečnik, ponekad ekstreman, ipak ne sprečava da uzmu punog učešća u redovima institucionalne levice.

Kriso i Odoteo, 2002.

Sadržaj

Predgovor autora	5
Predgovor za englesko i američko izdanje	8
Uvod	10
Čekajući varvare	17
Imperija	19
Nevoljno	21
Na posao!	27
Druga strana novčića	29
Glave orla	33
Korekcije slobode	36
Varvari	42
Nije dovoljno reći ne	46
Bez smisla	48
Staviti tačku	53
Biografska beleška o Antoniju Negriju	55

zakoni koje je inicirao ministar unutrašnjih poslova Kosiga, napunili zatvore hiljadama aktivista, što je izazvalo snažne društvene tenzije.

U decembru 1980, u zatvoru Trani, u kojem je bio i Negri, izbija pobuna. Kao žrtva medijske slike o „grešnom profesoru“, Negri je bio optužen kao jedan od podstrekača (pet godina kasnije, bio je oslobođen te optužbe). U stvarnosti, pored toga što je nastavio da piše knjige, Negrija je mnogo više zanimala konsolidacija države nego njena subverzija. U svojim tekstovima počeo je da razvija nastranu hipotezu o odricanju. Lišen svakog dostojanstva, naviknut na najgori oportunizam, Negri je predložio državi da odobri sudske olakšice onim političkim zatvoreniciima koji se javno odreknu upotrebe nasilja i izjave da se rat protiv države objektivno okončao. Naravno, prema onim zatvoreniciima koji se ne odreknu svog izbora, država bi s pravom mogla upotrebiti svoju gvozdenu pesnicu.

Negrijev predlog počeo je da se širi po zatvorima; maglovita iluzija o slobodi po cenu samoporicanja, našla je svoje prosjake. Godine 1982, pojavio se prvi iz duge serije dokumenata, u kojem je 51 politički zatvorenik izjavio da je epoha oružane borbe protiv države završena. U februaru 1983, počinje proces protiv Negrija i drugih optuženika, uhapšenih u raciji od 7. aprila 1979. U nastojanju da iskoristi pažnju koju je privukao taj proces, Radikalna partija – koja se predstavljala kao „iskreno demokratski“ buržoaski zagovornik nenasilja i pacifizma – predlaže Negriju da bude kandidat na njihovoj listi na predstojećim izborima. U slučaju izbora, bio bi oslobođen na osnovu parlamentarnog imuniteta. Ipak, radikali su od Negrija tražili da ostane u zemlji i nastavi svoju borbu za oslobođenje iz zatvora, ukoliko mu Parlament oduzme imunitet. Negri je prihvatio kandidaturu i obećao radikalima da sigurno neće bežati iz zemlje. Po izboru za predstavnički dom, 26. juna, Negri je 8. jula 1983. izašao iz zatvora. Njegovo puštanje izazvalo je reakciju konzervativnih političkih snaga, koje su tokom leta radile na izglasavanju ukidanja Negrijevog parlamentarnog imuniteta, što se i dogodilo na zasedanju od 20. septembra. Uoči glasanja, 19. septembra, Negri beži u Francusku. Narednog dana Parlament izglasava ukidanje imuniteta s 300 glasova za i 293 protiv. A već 26. septembra, okončava se proces „7.april“ i Negri je proglašen krivim.

Ne može se reći da je Negri u Francuskoj imao teško izgnanstvo. Kao univerzitetski profesor međunarodne reputacije, već u novembru 1983.

usmeravanja masovnih radničkih borbi“). „Radnička snaga“ je raspuštena 1973, a da nije uspela da povede bilo šta; iz njenog pepela iznikla je politička platforma poznata kao „Radnička autonomija“, takođe opsednuta lenjinističkim fantazijama o osvajanju vlasti. Pričamo o početku sedamdesetih godina, kada se ceo revolucionarni pokret bavio i pitanjem nasilja. U svojim knjigama, Negri je slavio figuru „kriminalnog radnika“ i opravdavao sabotažu i oružanu borbu, ali uvek u okviru marksističko-lenjinističke vizije društvenog sukoba. Kod Negrija je uvek bilo prisutno bezuslovno prihvatanje i opravdavanje kapitalizma, pošto je, kao što je pisao u svojoj knjizi iz 1977, „komunizam pre svega određen kapitalizmom, kao uslovima proizvodnje . . . Samo izgradnja kapitalizma može stvoriti prave revolucionarne uslove“. Tu identifikaciju, po njemu, treba dovesti do krajnjih posledica: „ . . . najnaprednija kapitalistička forma, forma fabrike, pretvara se u samu radničku organizaciju.“ Ali, iako je njegova teorijska produkcija bila prilično profitabilna, to se ne može reći i za njen praktični uticaj. Hiljade revolucionara koji su učestvovali u oružanim napadima na državu, što je svoj vrhunac dostiglo 1977–1978, nije znalo šta da radi sa filozofski analizama profesora iz Padove.

Ipak, sve to je ozbiljno shvatio jedan sudija iz istog grada, Gvido Kaloderò (Guido Calogero), koji je u Negriju video pravog vođu Crvenih Brigada. Potpuno apsurdna pretpostavka, ali koja je ipak dobro odgovarala interesima države: izdvojiti deo pokreta, onaj najupadljiviji i staviti ga u žižu, tako da pokret u celini potone u senku. Na polju akcije, to je ono za šta su prethodno poslužile Crvene Brigade, čiji su poduhvati izazvali takvu medijsku pažnju da je na hiljade malih napada iz tih godina ostalo potpuno zanemareno. Zašto ne ponoviti istu akciju na polju ideja, sa zvučnim imenom profesora iz Padove? Tako je započela sudska odiseja Tonija Negrija, koji je 7. aprila 1979. bio uhapšen s još nekoliko deseti-na aktivista, u policijskoj akciji usmerenoj na šire okruženje Radničke autonomije. Podignuta je optužnica zbog subverzivnog udruživanja i povezivanja u oružanu grupu, ali u narednih nekoliko meseci, optužnice protiv Negrija počele su da se umnožavaju, sve dok nisu uključile i pobunu protiv države, kidnapovanje i ubistvo demohrišćanskog lidera Alda Mora i još 17 ubistava (te optužbe su bile povučene u narednih nekoliko godina). Bile su to godine u kojima su „priznanja“ pokajnika i posebni

Predgovor autora

Zašto bismo se mučili kritikovanjem teza *Imperije*, kada je stvarnost to već tako izdašno uradila? Sigurno ne zato što je reč o uspešnoj knjizi, o kojoj se raspravlja na univerzitetima i na televiziji. Takve rasprave nas ne zanimaju. Ideje Negrija (i Harta) kritikujemo kao praktičnu silu, pošto one predstavljaju najlucidniju verziju programa *levog krila kapitala* i veliki uticaj na pokret koji taj program podržava („Disobbedienti“, „Neposlušni“). Politika „neposlušnih“ zapravo pruža odličan teren za eksperimentisanje s demokratijom budućnosti. Razmotrimo, ukratko, zašto je to tako.

— Naspram aktivističke politike starog kova, koja je dospela u krizu, galaksija „neposlušnih“ (naročito nekadašnji *Beli kombinezoni* i partija *Reformisanih komunista*), sa svojim parolama tako dobro prilagođenim srednjoj klasi, predstavlja novu silu mobilizacije. Partije i sindikati često prihvataju njihove inicijative. Na primer, zahvaljujući demonstracijama „Neposlušnih“, CGIL (italijanska sindikalna organizacija) povratila je svoje „opozicionarsko devičanstvo“. Prisiljeni na uzmak pred radnicima za vreme poslednjeg velikog samoorganizovanog generalnog štrajka, sindikalni direktori su se vratili da bi pokazali kako se i one bore protiv gazdi. Isto važi i za staljiniste iz nekadašnje PCI (Komunistička partija Italije), čijeg se upornog potkazivačkog rada dobro sećaju radnici koji su se bunili tokom sedamdesetih godina prošlog veka (XX). Primer je i to što nijednoj partiji ili sindikatu nije uspelo da okupi značajniji broj sledbenika na Socijalnom forumu u Firenci.

— Praksa „Neposlušnih“, usmerena na spektakularne akcije i odnose s medijima, omogućava ono što je starim partijskim sekretarima bilo nemoguće: da za svega nekoliko nedelja postanete lider.

— Zahvaljujući liderima „Neposlušnih“, država je ispostavila svoj ultimatum: ili ste u dijalogu sa institucijama (to je ono što prolazi kao „nenasilje“) ili ste terorista koga treba proganjati. To je svrha raznih

međunarodnih sporazuma potpisanih posle 11. septembra. Ali pacifistička ideologija otvara vlastima izvanredno polje za investicije i kada je reč o upravljanju ulicom.

— Ako se tome dodaju i međunarodni predlozi „Neposlušnih“ (kao u zborniku *Politička Evropa: razlozi jedne nužnosti*, koji je prošle godine ovde u Italiji objavio *Manifestolibri* i među čijim urednicima se nalazi i Negri), onda vidimo kako je sve ovo u stvari funkcija ekonomskog i političkog sukoba između Evrope i Sjedinjenih Država. Prema profesoru, Evropa bi trebalo da bude „kontrasila u odnosu na kapitalističku hegemoniju Imperije“, „ratna mašina za proširivanje osnovnih prava građana Imperije“. Odbrana vojno i monetarno ujedinjene Evrope kao *prostora* za novu demokratsku politiku odozdo. . . . To je previše čak i za negrijevsku dijalektiku! Ako je to neki „drugačiji svet“, onda nema sumnje da je i moguć.¹

— Najzad, u osnovi svega leži najvulgarniji, trijumfalistički marksizam: razvoj proizvodnih snaga je za profesora činilac progresa, koji ometaju neprosvećeni kapitalisti, odnosno *loša* globalizacija. Ali to kretanje ima kooperativni i društveni karakter, kojem sadašnja ekonomija samo ide na ruku. Ako niste primetili, komunizam pobeđuje.

Ali kritika svega toga ima smisla samo ako se produbljuje vlastiti subverzivni projekat. Govoriti o pacifikatorima, znači govoriti o nasilju i nenasilju, o pobuni i kolaboraciji, o solidarnosti i nepovezanosti, o anti-kapitalizmu i njegovoj imitaciji, o direktnoj akciji i masovnim medijima. Dok se sa svakim novim danom napadi gazdi samo pojačavaju, u životnim uslovima koje država može da nametne samo zastrašivanjem (spolja i iznutra), dok fašisti idu samo korak iza pandura, postaje sve jasnije da treba hitno odbaciti sve legalističke i institucionalne pretpostavke. Ipak, čak i posle Đenove, mnogo njih je – u ime taktičke nužnosti, koju dikтираju stalno podgrevane „vanredne okolnosti“ – zadržalo oportunistički stav prema potkazivačima i „vatrogascima“ u belim kombinezonima. I dok je sudski i policijski stisak nedavno ponovo ojačao, odricanje od

¹ „Druugačiji svet je moguć“: poznata alterglobalistička parola. (Prim. prev.)

Biografska beleška o Antoniju Negriju

Antonio Negri je rođen 1. avgusta 1933, u Padovi, u Italiji, u kulturnoj prestonici pobožne, sitnoburžoaske oblasti Veneto. Kao vatreni vernik, mladi Toni Negri je otkrio aktivizam kada je postao član omladinske verske organizacije Katolička akcija. Pedesete godine XX veka bile su vreme obnove italijanske ekonomije, tog širokog kapitalističkog zamaha, koji je zauvek ostavio traga u očima i srcu Negrija, koji je, nakon što je boga zamenio Marksom, počeo da se sve više bavi Novom levicom. Tokom šezdesetih, Negri je aktivno učestvovao razvoju „operaizma“ (*operaismo*; od *operaio* i *operaia*, radnik i radnica; *nap. prev.*), kao urednik časopisa „Quadrenni rossi“ („Crvene sveske“), a kasnije i „Classe operaia“ („Radnička klasa“). Šta je operaizam? To je ideologija po kojoj je fabrika središte klasne borbe, a radnici jedini graditelji revolucije, zato što svojom borbom stalno primoravaju kapital da se razvija u pravcu oslobođenja. Operaisti se oslanjaju na partije i sindikate, pri čemu se ovi drugi i ne kritikuju, već samo prekorevaju zbog toga što nisu dovoljno efikasni u obavljanju svoje dužnosti. Kada je reč o borbama koje se vode van fabričkog okruženja, one se ili osuđuju ili ismevaju. Nema potrebe naglašavati da nijedan od tih intelektualaca, koji su ceo svoj život posvetili operaizmu, često prebezi iz Socijalističke i Komunističke partije, nije nikada proveo u fabrici makar jedan dan. Na primer, Negri je ostao na bezbednoj distanci i držao predavanja o „Doktrini države“ na Univerzitetu u Padovi i tako prepustio proleterima sve sumnjive draži rada na pokretnoj traci. Operaistička strategija, iza ponekad ekstremističke frazeologije, počivala je na težnji da se „ponovo stave u pokret pozitivni mehanizmi kapitalističkog razvoja“, unutra kojeg „treba aktivirati zahteve ojačale radničke snage“, kroz „revolucionarnu upotrebu reformizma“.

Godine 1969, Negri je bio jedan od osnivača „Radničke snage“, organizacije koja je kombinovala uobičajena opravdanja postojećeg („cela istorija kapitala, cela istorija kapitalističkog društva, zapravo je radnička istorija“) i neskrivene hegemonističke namere prema ostatku pokreta, što je svoj najjasniji izraz našlo u osudi „spontanizma“, u korist efikasnije centralizacije borbe („obezbediti, na delu, hegemoniju radničkih borbi nad studentskim i proleterskim borbama. . . u cilju planiranja, vođenja i

Uništenje Imperije teško da može poprimiti uobičajene oblike društvene revolucije, koji su nam poznati iz istorijskih knjiga (juriš na Zimski dvorac, opšta pobuna zbog gladi, generalni divlji štrajk).

Nema više nijedne uzvišene ideje koja bi mogla podići velike proleterske mase, nema više slatkih utopija koje samo čekaju da ih njihovi ljubavnici oplode, nema više radikalnih teorija koje samo čekaju da ih neko primeni u praksi. Sve to je prevazišao i zbrisao mulj Imperije. Tu su samo gađenje, očaj, odbijanje da vucaramo svoje živote kroz krv koju proliva vlast i blato u koje nas zaglibljuje poslušnost. Ipak, usred te krvi i blata, može se roditi rešenost – kod nekih maglovita, kod nekih jasna – da se jednom za svagda okonča sa Imperijom i njenim smrtonosnim poretkom.

A onda, sve patnje, sve staro, sve užase i muke koji su mi šibali telo, baciću niz vetar, kao da su davna prošlost, i ja ću se radosno prepustiti snovima o avanturi, prizivajući užarenom maštom drugačiji svet, koji nisam video u životu već samo žudeo za njim, svet koji niko nije video u životu, ali koji su mnogi od nas videli u snovima. I vreme će mi proći u tim mislima, umor mi neće slomiti telo, moje oduševljenje će samo porasti i ujutru ću jedva dočekati da krenem u izvidnicu, da bih otkrio neprijatelja i. . . sve zato da bismo promenili život, da bismo tim našim životima udahnuli drugačiji ritam; da bi svi ljudi bili braća, zato što svi ljudi, i ja među njima, mogu biti braća; zato što je, makar jednom, radost koja eksplodira u našim srcima eksplodirala i na zemlji.

— Jedan „nekontrolisani“, iz Gvozdene kolone (anarhistička milicija, Columna de Hierro), mart 1937, Španija.⁵

revolucionarnih namera nije nikakva garancija da već sutra nećete biti žrtva represije. Ulog je veliki i gazde to dobro znaju. Država i kapital žele sve više i sve su manje raspoloženi za ustupke. Ali, kao što je neko jednom rekao, u neka srećnija vremena: „Gazde možda ne mogu da plate više, ali mogu da nestanu“.

Dok kapitalističko varvarstvo napreduje, neki drugi varvari, često s nerazumljivim jezikom, probijaju sebi put – to su oni koju pljuju na pladanj demokratije i žele da se jednom za svagda otarase države, novca, zatvora i svih hijerarhija.

Smatramo da je važno ući u sukob oko ovih pitanja, čak i po cenu da prekinemo san civilizovanih.

Kriso i Odoteo, 2002.

⁵ Ovo je, po svemu sudeći, lirska adaptacija govora koji je na kongresu španske anarhističke organizacije CNT-FAI, 1937. godine, u Valensiji, održao jedan pripadnik Gvozdene kolone (ime nije utvrđeno). Govor je iste godine objavljen i u dnevnom listu te oružane formacije, *Nosotros*. Italijanski, francuski i engleski prevodi (*A Day Mournful and Overcats*, by an „uncontrollable“ of the Iron Column) pojavili su se krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina i od tada se stalno nalaze u opticaju. O sudbini teksta, njegovim raznim izdanjima i adaptacijama, nešto više informacija može se pronaći na sledećim adresama (druge izvore, za sada, nismo uspeli da pronađemo): <http://flag.blackened.net/revolt/spain/iron.html>, <http://www.bastardarchive.org/?p=19> (Prim. prev.)

Predgovor za englesko i američko izdanje

Varvari Krisa i Odotea je tekst važan za anarhiste i sve druge koji teže uništenju ovog društva izrabljivanja i dominacije. On donosi razornu kritiku knjige *Imperija*, Majkla Harta (Michael Hardt) i Antonija Negrija (Antonio Negri), koja je postala jedan od glavnih teorijskih uticaja za dobar deo takozvanog antiglobalističkog pokreta. Kada se ta dva teksta čitaju uporedo, primećuju su dve različite upotrebe jezika. Hart i Negri se služe jezikom koji nastoji da prikrije makar isto onoliko toga koliko i otkriva, što odmah upozorava na rekuperativnu prirodu njihovog teksta. S druge strane, Kriso i Odoteo služe se direktnim jezikom, oštrim kao varvarski mač, da bi prorekli put kroz mutnu mrežu Hartovog i Negrijevog postmodernističkog dvogovora i razotkrili suštinski antirevolucionarno jezgro njihove perspektive.

Na primer, Hart i Negri tvrde da su postdijalektičari i postmarksisti. Ali treba samo malo zadignuti veo da bi se otkrili istorijski determinizam i ridigna dijalektika klasne borbe, koji odražavaju jednu od najsirovijih verzija marksizma. Negri i Hart zapravo opravdavaju sve današnje užase ne samo kao istorijski nužne za razvoj komunizma već i kao realni odraz moći „mnoštva“, njihovog istorijskog subjekta.

Od posebne je koristi to što su Kriso i Odoteo, kao Italijani, dobro upoznati s raznim pokretima na koje se Negri imao uticaja, kao i s njegovim novijim tekstovima koji se ne mogu naći na engleskom. To im je omogućilo da *Imperiju* smeste u kontekst koji dodatno naglašava njen rekuperativni značaj.

Kriso i Odoteo jasno ukazuju na ljubav koju Hart i Negri gaje prema Imperiji i njenim metodama za homogenizaciju sveta. Ta ljubav ide sve do podrške Evropskoj Uniji. Negri je nedavno bio jedan od urednika zbirke tekstova onih levičara koji pozdravljaju političku unifikaciju Evrope, ignorišući činjenicu da se ta unifikacija u stvarnosti sprovodi samo u korist vladajuće klase (slobodan protok kapitala, objedinjavanje policijskih mreža, itd.).

Ono što još više zapanjuje je Negrijeva i Hartova bespogovorna podrška totalitetu tehnološkog razvoja – koji je navodno izraz težnji „mnoštva“. U tome idu tako daleko da tvrde kako treba „priznati (. . .) da nema granice između (. . .) ljudskog bića i mašine“ (str. 215) i da zato treba da

najsličniji detetu, dok se na ruskom jeziku za ta dva pojma koristi isti izraz (na latinskom, *infantilan* je doslovno neko ko ne ume da govori). U svakom slučaju, tim stvorenjima koja ne umeju ni da govore, tim mucavcima, najviše se prigovara zbog nedostatka ozbiljnosti, trezvenosti, zrelosti. Za varvare, kao i za decu, čija priroda još nije sasvim pripitomljena, sloboda ne počinje razvijanjem nekog idealnog programa već sa neodoljivom bukom polomljenog posuđa. To je ono čemu prigovaraju svi oni koji, kao i Lenjin, u ekstremizmu vide „infantilni poremećaj“. Nasuprot senilnoj poremećenosti politike, varvari afirmišu slobodu kao najhitniju i najdublju ljudsku potrebu. A u nesputanoj slobodi, upotreba svih proizvoda ovog sveta, svih predmeta, postaje igra.

Ali, potomci boginje Razuma odbacuju svaki društveni preobražaj koji ne počiva na učenju o Opštem Dobru. Tako dolazimo ili do povratka na mitsku prošlost (primitivistička iluzija) ili do ostvarenja svetle budućnosti (mesijanska iluzija). Ali varvari ne mare ni za nostalgične uzdahe, niti za diplome iz arhitekture. Ono što jeste, ne treba uništiti zbog onoga što je bilo ili što će biti, već da bi se konačno dalo života svemu što može biti, u svim njegovim neograničenim mogućnostima, ovde i sada. Baš sada.

Staviti tačku

Nema smisla podučavati govoru nekoga ko nema jezik. Nema smisla uzmicati pred nerazumljivim rečima i gestovima. Nema smisla predlagati posredovanje onima koji žele nemoguće. Nema smisla moljkati za slobodu one koji nameću ropstvo. Ostavimo pedagogiju našim emisarima, zajedno s njihovim policijskim i misionarskim duhom. Neka varvari navale. Neka naoštre svoje mačeve, neka zavilaju svojim ratnim sekirama, neka udare na neprijatelja bez milosti. Neka mržnja zameni toleranciju, neka bes zameni malodušnost, neka prezir zameni poštovanje. Neka varvarske horde krenu u napad, autonomno, po sopstvenom nahodanju. I neka nijedan parlament, nijedna kreditna institucija, nijedan supermarket, nijedna kasarna, nijedna fabrika nikada više ne nikne kuda oni prođu. Naspram betona koji udara u nebo i zagađenja koje ga zastire, možemo reći samo ono što je jednom rekao Dežak (Dejacque): „Ovog puta, varvari svetlu neće doneti tamu, već svetlost.“

Svako ko ne govori sa mnom i kao ja, nema šta da kaže. Svako ko ne radi sa mnom i kao ja, pati od impotencije. Svako ko ne živi sa mnom i kao ja, priželjkuje samoubistvo. To je poruka koju svojim neprijateljima Imperija širi kroz usta dvojice emisara. Ali, varvari su gluvi za ta budalasta upozorenja; njihove uši su osjetljive samo na glasove koji pozivaju na uništenje Imperije, na brisanje postojećeg. Njihov gnev užasava i mnoge neprijatelje Imperije, koji zaista žele da je poraze, ali na *pristojan način*. Kao civilizovani koljači, oni dele nezadovoljstvo, ali ne i mržnju; oni imaju razumevanja za ozlojeđenost, ali ne i za gnev; oni uzvikuju protestne parole, ali ne i ratne pokliče; spremni su da liju pljuvačku, ali ne i krv. I oni očigledno priželjkuju kraj Imperije, ali očekuju da se to desi spontano, kao prirodna pojava. Uvereni da je Imperija ozbiljno bolesna, njeni najobrazovaniji neprijatelji nadaju se da će kolaps osloboditi čovečanstvo njenog teškog bremena u najskorije vreme. Pored toga, niko ne spori da je mnogo bezbednije steći slobodu kao neku vrstu nasleđstva, posle mirnog odlaska gospodara, nego u obračunu s njim. To nesporno zapažanje ohrabruje ih da mirno sede na obali reke i čekaju da struja nanese leševe neprijatelja.

Varvarin je potpuno drugačiji; njemu je to uljudno strpljenje strano. Tačnije, varvari veruju da je besmisleno čekati smrt Imperije, koja, najzad, uopšte ne mora biti tako izvesna, kao što se njeni građanski neprijatelji nadaju. Pored toga, to bi moglo da znači da će u trenutku svog kolapsa Imperija pod svojim ruševinama sahraniti i sve ostalo, doslovno sve. I zašto onda čekati? Zar nije bolje krenuti u potragu za neprijateljem i učiniti sve da se on porazi? Ta varvarska odlučnost deluje zastrašujuće. Naši emisari su užasnuti; po njima, identifikacija neprijatelja je „prvo pitanje političke filozofije“ (str. 220–221) i kao takvo se ne može baviti varvarima, koji se u svojoj sirovosti, u najboljem slučaju, mogu samo „vrteti u paradoksalnim krugovima“. (str. 211)

Ali užasnuti su i oni lepo vaspitani neprijatelji Imperije. Navikli da dane provode u čekanju da postanu sposobni za život, oni u varvarskoj neposrednosti vide krvožednost. Kako bi moglo biti drugačije? Oni su potpuno nesposobni da shvate za šta se varvari bore; jezik varvara je i dalje stran njihovim ušima. Varvarski poklič im zvuči suviše infantilno, a njihova odlučnost bez pokrića. Naspram varvara, osećaju se bespomoćno kao odrasli s nemirnom decom. Za drevne Grke varvarin je zapravo bio

prihvatimo sebe kao kiborge (na primer, str. 92). Po njima, projekat tehnologizacije života – to jest, biotehnologija integrisana sa kibernetikom – poželjan je i nužan, prosto zato što postoji.

Kriso i Odoteo isto tako jasno ukazuju i na prirodu „subjektiviteta“, o kojem Hart i Negri tako često govore. Ali taj pojam, onako kako ga ti profesori koriste, nema nikakve veze sa individualnim izborom, voljom, željom ili slobodnom aktivnošću. Umesto toga, on kod njih označava proizvodnju odnosa koji nas *potčinjavaju (to subject)* potrebama društvenih institucija. To je razlog zašto „proizvodnja subjektiviteta“ mora počivati na „funkcionisanju glavnih institucija, kao što su zatvor, porodica, fabrika i škola“. (str. 185)

Hart i Negri zapravo potpuno odbacuju pojedinca, jer u samom konceptu individualnosti vide suprotnost svom projektu. Na str. 388, oni tvrde kako „Nijedna ontologija, osim neke transcendentne, ne može svesti čovečanstvo na individualnost“, a dve stranice posle toga, da „... postoji iskvarenost, u obliku individualnog izbora, koja napada i narušava temeljno zajedništvo i solidarnost određene biopolitičkom proizvodnjom“. Prema tome, posebnost nije odlika pojedinaca već „grupa i skupova čovečanstva“, kojima posebnost biopolitički dodeljuje „mnoštvo“. (str. 395) A to „mnoštvo“, o kojem stalno govore, definisano je na str. 316 kao „univerzalnost slobodnih i produktivnih praksi“; drugim rečima, kao snage društvene proizvodnje. Marksističko-lenjinistički koreni njihove perspektive su više nego jasni. Po njima, subjekt oslobođenja je upravo onaj proizvodni aparat u kojem postojimo samo kao najobičniji šrafovi.

S takvom idejom o oslobođenju, koja zapravo znači potpuno potčinjavanje pojedinaca proizvodnom sistemu, Hart i Negri ispravno primećuju da njihov put vodi „kroz Imperiju“, zato što njihov projekat *jeste* projekat Imperije. Ali kada varvarski mač Krisa i Odotea jednom zaseče izuvijani profesorski jezik, postaje jasno da oni među nama koji oslobođenju teže kao pojedinci, koji žele slobodu da sami stvaraju svoje živote u ovom našem vremenu, imaju „apsolutno drugačiji“ projekat: potpuno uništenje Imperije, ovde i sada.

Vreme varvara je na dohvat ruke.

Venomous Butterfly, Los Angeles, 2003.

Uvod

Neko je primetio da je jedan od najvećih Marksovih trikova bilo razvijanje marksizma kao neke vrste *lingua franca* (hibridni jezik koji se često pojavljuje u čvorištima međunarodne trgovine, naročito u velikim lukama; nap. autora). Još od drevnih vremena umetnost ubeđivanja sastojala se u tome pisanom ili izgovorenom rečju izazovete željeni psihološki efekat kod vašeg čitaoca ili slušaoca, koji prevazilazi odobravanje na osnovu čistog rezonovanja. Grci su govorili da ubeđivati znači „privesti duh samome sebi“. Mnogi Marksovi izrazi – ili, ako hoćete, „unutrašnja jeka“ njegove proze – podstakli su, mučili i proizveli na hiljade međusobno zavađenih tumačenja. Izrazi kao što su „istorijski određeni društveni uslovi“, „ekstrakcija viška vrednosti“, „objektivni kontrarevolucionarni elementi“, posebne žurnalističke tehnike i čuvena inverzija genitiva („filozofija bede“ – „beda filozofije“) stvorili su žargon koji je mnogim ambicioznim birokratama i diktatorima služio kao rezervoar gotovih fraza kojima su opravdavali svoju vladavinu. Isti žargon poslužio je i socijaldemokratama za izradu njihovih dimnih zavesa, koje su kapitulaciju u praksi prikrivale radikalnošću stila. Glavni trik je bio, a i dalje se sastoji u tome, da svoju publiku uverite kako o određenoj temi govorite s naučnom preciznošću.

Negrijevi tekstovi danas imaju istu ulogu. Tačnije, postoje dve „teorijske centrale“ nečega što se u žurnalističkom novogovoru opisuje kao antiglobalistički pokret: kolektiv *Le Monde diplomatique* i centrala koju vodi profesor iz Padove. Iza *Le Monde diplomatique* stoje istoimena mesečna publikacija, organizovanje brojnih konferencija i seminara, produkcija knjiga i pokret za uvođenje Tobinovog poreza (ATTAC),² koji ima i nekoliko italijanskih sekcija. Iz centrale Tonija Negrija, jednog od osnivača

² ATTAC traži uvođenje g poreza od 0.05–0.1 % na sve finansijske spekulacije, uz argumetaciju da bi čak i taj simbolični porez omogućio prikupljanje ogromnih sredstava za pomoć najugroženijim društvenim slojevima širom sveta. Evo kako je taj program sažeto prikazala jedna od filijala ATTAC: „Tobinov porez je međunarodni porez na finansijske spekulacije, koji bi trebalo da smanji obim neproduktivnih spekulacija na stranim tržištima novca. Tako prikupljena sredstva bila bi upotrebljena za ublažavanje siromaštva i rešavanje konflikata u svetu, bez posledica po produktivnu ekonomiju.“ (Kurziv je moj; prim. prev.)

mogućnosti da eksperimentišu sa radikalno drugačijim načinima života, taj potpuno drugačiji svet oni mogu da zamisle samo negativno, kao svet bez novca, bez zakona, bez rada, bez tehnologije i bez svih drugih, bezbrojnih užasa kapitalističke civilizacije.

Pošto nisu u stanju da zamisle svet bez gospodara kojima bi služili, dvojica emisara tu negaciju tumače kao slabost. Njihovo sumanuto verovanje da je Imperija sudbina čovečanstva navodi ih da kažu:

„Odbijanje rada i autoriteta, kao i odbijanje dobrovoljnog služenja, početak je oslobađajuće politike. . . . Ali, u političkom smislu, odbijanje samo po sebi (rada, vlasti i dobrovoljnog služenja) vodi samo u neku vrstu društvenog samoubistva. Kao što kaže Spinoza, ako odsećemo samo tiransku glavu društvenog tela, dobićemo samo deformisani leš društva.“ (str. 204)

Tiranin je glava, razumni vodič; podanici su mišići, delotvorna snaga. Dvojica emisara su, umesto Spinoze, mogli da citiraju particije drevnog Rima, koji su plebsu na ivici pobune poručili da će podanici, ako se dignu na ustanak i ubiju tiranina, tako samo izvršiti samoubistvo, *zato što nema života, ako niko ne komanduje*.

Večna laž koja je održavala sprovođenje vlasti našla je vatrene zagovornike u Hartu i Negriju, koji se trude da dokažu kako je odbacivanje vlasti samoubistvo, a anarhizam oblik impotencije. Kao što je primećeno mnogo puta i s raznih strana, upravo je destrukcija ta koja utire put kreaciji; puko odbijanje samo priprema teren za novu afirmaciju. Suprotno onome što tvrde dvojica emisara, tiranin – a svaka struktura vlasti je tiranska – nije glava društvenog tela, već parazit koji truje ceo organizam. Njegovo ubistvo je čin oslobođenja. Pariski revolucionarni klubovi nisu stradali zbog toga što je Luju XVI bila odrubljena glava, niti su ruski radnički saveti trpeli zbog pada cara Nikolaja II. Upravo je likvidacija vlasti, to jest, kontekst pobune u kojem su srušeni stari običaji i oslobođene nove energije, omogućila njihovo obnavljanje i širenje. A ponovno uvođenje vlasti, u jakobinskom i boljševičkom obliku, bilo je ono što je blokiralo i ruiniralo proces društvene obnove i tako onom Nepoznatom ponovo dalo poznati oblik države.

ne menjaju u beskraj imperijalne glagole. To su oni koji svesno odbijaju da idu putem koji diktiraju institucije. Njih čekaju drugi putevi kojima treba proći, drugi svetovi koje treba otkriti, drugačiji život koji treba živeti. Virtualnosti tehnologije, tim simulacijama koje stižu iz sterilnih laboratorija, oni suprotstavljaju moguću virulentnost težnji koje nastaju u otkucajima srca. Da bi tim težnjama dali oblik i sadržaj, da bi ih preobrazili iz virtualnog u stvarno, oni moraju silom preoteti od Imperije *vreme i prostor* neophodne za njihovo ostvarenje. Drugim rečima, oni moraju ići na totalni raskid sa Imperijom.

Ti varvari su takođe nasilni. Ali, njihovo nasilje nije slepo prema onima na koje udara, već prema logici Imperije. Ti varvari ne govore ili ne razumeju jezik *polisa* i nemaju nikakve želju da ga nauče. Oni nemaju nikakve koristi od društvenih struktura Imperije, američkog ustava, postojećih sredstava za proizvodnju, ličnih dokumenata ili zagwarantovanih socijalnih primanja za koje se dvojica emisara toliko zalažu. Oni nemaju šta da traže od imperijalnih funkcionera, niti imaju šta da im ponude. Politika kompromisa tu propada u startu, ne zbog nekog glupog ideološkog razloga, već zbog njene neprimerenosti ovom svetu. Ti varvari su svesni da ostvarenje njihovih želja, kakve god one bile, zahteva uklanjanje prepreka na koje nailaze na svom putu. Oni nemaju kad da se pitaju zašto je „kapitalizam čudesno zdrav, a njegova akumulacija robusnija nego ikada ranije“, (str. 270), kao što to rade dvojica emisara dok komično zastajkuju zabrinuti što istorija odbija da *funkcioniše* u skladu s dobro podmazanim mehanizmom mašine. „Tajna dobrog zdravlja kapitala“ (str. 270) ne uspeva da toliko ponese te varvare kao ideja o njegovoj hitnoj likvidaciji. To je razlog zašto su spremni da metropolu sravnje sa zemljom – s njenim bankama, šoping molovima, policijskim urbanizmom – u svakom trenutku, individualno ili kolektivno, usred bela dana ili po najmrkljoj noći. Ako nemaju neki poseban razlog, to je zato što za tako nešto imaju sve moguće razloge.

Za razliku do nezadovoljnih podanika koji žele da budu zadovoljni, varvare ne zanima neki „bolji svet“. Oni se bore zato što znaju da je svet potpuno drugačiji od ovog moguć. Oni znaju da će „bolji svet“ biti kao i „novi dan“, prazno i dosadno ponavljanje onog prethodnog. Ali neki *potpuno drugačiji svet* je potpuno nepoznat za snevanje, stvaranje, istraživanje. Pošto su rođeni i odrasli pod jarmom Imperije, bez ikakve

Radničke snage i Radničke autonomije, dolazi najveći broj italijanskih „operaističkih“ ideologija i teorija čije male vojnike čine *Tute bianche* (Beli kombinezoni), *Disobbedienti* (Neposlušni) i mnogi drugi globalni građani. Ako pogledate bilo koji letak bilo kog „socijalnog foruma“, naići ćete na uvek iste izraze: građansko društvo, mnoštvo, pokret pokreta, zagwarantovani građanski prihod, diktatura tržišta, egzodus, neposlušnost (civilna ili građanska), globalizacija odozdo, itd. Ti koncepti, s manje ili više razvijenom istorijom i aranžirani na različite načine, čine današnje Zapise u steni za sve alternativne rekuperatore i idealne reformiste. Jedan od menadžera te „ontološke fabrike“ i vodećih tehničara te „lingvističke mašine“ jeste, još jednom, i Toni Negri.

Daleko smo od toga napravimo banalnu grešku tvrdeći kako je uticaj određenih teorija na taj pokret jednostran. Teorije se šire sve dok služe određenim interesima i izlaze u susret određenim potrebama. U tom smislu, *Imperija* Negrija i Harta je zaista uzorna knjiga. Zajedno s doprinosom svojih „diplomatskih“ francuskih rođaka, ona predstavlja najinteligentniju verziju današnjeg *levog krila kapitala*.

Grupe koje deluju na toj platformi zapravo su globalizovana verzija stare socijaldemokratije i lepršavije varijante staljinističke birokratije, koja je rigidnu hijerarhiju funkcionera zamenila modelom mreže (ili rizo- ma, „podzemnog stabla“) u kojoj vlast lidera izgleda fluidnija. Ukratko – komunistička partija trećeg milenijuma, pacifikacija sadašnjice, kontrarevolucija budućnosti. Izgrađen na ruševinama radničkog pokreta i starih oblika predstavljanja radničke klase, taj novi metod vođenja politike, bez privilegovanih područja delovanja (kao što su to nekada bile fabrike ili susedstva), ponudio je novim ambicioznim menadžerima teren mnogo privlačniji od nekadašnjih partijskih sekretarijata – komunikaciju s masovnim medijima. To je razlog zašto se partije i sindikati levice predstavljaju kao saveznici tog novog „pokreta“ i često priklanjaju njegovim inicijativama. Oni dobro znaju da ti politički neposlušnici predstavljaju bazu, između ostalog i izbornu, koja bi trebalo da ih dovede do vrha demokratske vlasti i da put ka tom cilju zahteva povremeno kićenje s po nekim malim liderom i sloganima koje lifieruje njegova retorička gerila. Staljinistička uloga rukovodstva ostaje netaknuta, ali njegova budućnost najviše zavisi od toga da li će uspeti da se nametne kao posrednik između subverzivnih tendencija i nužnosti očuvanja društvenog poretka.

To, u praksi, znači usmeravanje pokreta ka institucionalnim kanalima i žestoku osudu svih elemenata koji izmiču kontroli.³

S druge strane, nakon progresivne apsorpcije društva, država je uspešno iscrpela svu ljudsku kreativnost kroz nametanje institucionalnih okvira. Pod pritiskom da je ponovo oslobodi, ona tu izlučevinu sada nazivama „civilnim društvom“ i ukrašava je svim ideologijama srednje klase: humanizmom, dobrovoljnim radom, ekologijom, pacifizmom, antirasizmom, demokratijom. U uslovima opšte pasivnosti, potreba za konsenzusom zahteva stalno ubrizgavanje političkih injekcija; neposlušni političari i njihovi građani služe upravo toj svrsi. U svesti siročadi radničke klase apstraktna figura građanina danas otelovljuje sve ljudske vrline. Vešto manipulišući značenjem te reči (građanin je u isto vreme podanik države, buržuj, *citoyen* Francuske revolucije, pripadnik *polisa* i pristalica direktne demokratije) ove demokrate tvrde da se obraćaju svim klasama. Građani civilnog društva se u isto vreme suprotstavljaju pasivnosti potrošača i otvorenoj pobuni eksploatisanih. Oni su savest državnih institucija (ili javnosti, kako to oni više vole da kažu), oni koji će uvek hitro pozvati policiju da „izoluje nasilnike“ u svakoj Đenovi u kojoj se zateknu po svojoj građanskoj dužnosti.

Ta demokratska mobilizacija „neposlušnih“ daje još veću snagu i kredibilitet državi i njenom ultimatumu: sa institucijama ili stupate u dijalog ili ste „terorista“ koga treba loviti (razni sporazumi potpisani posle 11. septembra tumačeni su upravo u tom duhu). „Pokret pokreta“ je snaga koja predstavlja izbornu telo, to jest, društveni višak u odnosu na vladajući poredak, institucionalizujuća politička sila koja izlazi u susret etabliranoj politici i utiče na nju. Po Negriju, to je militanta verzija Spinozinog koncepta *potencije*. Strategija tog pokreta je progresivno osvajanje institucionalnog prostora, stvaranje sve većeg političkog i sindikalnog konsenzusa i sticanje legitimnosti kroz dokazivanje svog kapaciteta za posredovanje i pružanje moralnih garancija vladajućem poretku.

Prema Negriju, pravi subjekat istorije je čudna zverka sa hiljadu lica i hiljadu trikova (prvo masovni radnik, zatim društveni radnik, sada

– što je samo jedna od posledica ukidanja *smisla* koje sprovodi Imperija. Ako neko ne zna kako da priča, to je zato što nema šta da kaže i obrnuto. A ne znamo šta i kako da kažemo zato što je sve banalizovano, svedeno na puki simbol, na pojavnost. Smisao, koji je nekada bio jedan od najvećih izvora pobune, blistavi izvor energije, erodirao je u poslednjih nekoliko decenija usled delovanja celog tima imperijalnih funkcionera (na primer, francuskih strukturalista, tako dragih dvojici emisara). Oni su ga podrili, isušili i raskomadali u svim oblastima znanja. Ideje koje su obrazlagale i pozivale na delotvornu akciju bile su odbačene i zamenjene većitim komentarima prikovanim za ravan konzervativne spekulacije. Tamo gde je nekada bila džungla prepuna opasnosti, zato što je bila bujna i divlja, sada se širi pustinja. A šta reći, šta raditi usred pustinje?

Lišeni reči kojima bi izrazili gnev zbog pretrpljene patnje, lišeni nade s kojom bi prevazišli emocionalnu strepnju koja pustoši svakodnevni život, lišeni strasti s kojima bi se borili protiv institucionalnog razuma, lišeni snova kojima bi težili da bi jednom za svagda prekinuli ponavljanje postojećeg, mnogi podanici postaju varvari na delu. Kada je jezik paralizovan, ruke se tresu u potrazi za nečim što bi ublažilo frustraciju. Sprečena da se izrazi, grozničava težnja ka radosti življenja izokreće se na glavu i postaje svoja suprotnost, instinkt smrti. Nasilje eksplodira. Ali pošto *nema smisla*, ono se ispoljava slepo, protiv svega i svačega i izokreće svaki društveni odnos. Tamo gde nema građanskog rata, tu su oni koji bacaju kamenje s nadvožnjaka ili ubijaju roditelje, prijatelje i susede. To nije revolucija, čak ni pobuna, to je opšte međusobno klanje samih podanika, koji su postali varvari pod udarcima koje im svakodnevno zadaje svet lišen smisla, zato što je prisiljen da ima samo jedan smisao. To zastrašujuće i očajničko nasilje svakako je neprijatno za Imperiju, zato što narušava njenu priču o zagarantovanom, totalnom miru, ali je ne zabrinjava. Samo po sebi, to samo hrani zahteve za većom javnom bezbednošću. A opet, ma koliko bilo lako za manipulaciju kada jednom izbije na površinu, sve to ukazuje na nemir koji ključa u dubinama ovog društva, na svu slabost imperijalne kontrole nad okolnostima modernog sveta.

Ali, tu su i varvari drugačijeg kova. Oni su varvari utoliko što ne reaguju na reči komande, sigurno ne zato što im nedostaje svesti. Ako njihov jezik deluje opskurno, razdražujuće ili nerazgovetno, to je zato što

³ *Ya Basta!*, *Tute bianche* i *Disobbedienti*, sve redom Negrijevi „radikali“, izvršavali su ovaj zadatak brojnim demonstracijama širom Italije, prijavljujući policiji sve one koji su napadali banke, multinacionalne kompanije, itd. (Napomena *Venomous Butterfly*.)

Hart i Negri toliko uvažavaju Imperiju, toliko si oblikovani njenim vrednostima, opčinjeni njenom organizacijom, asimilovani njenom tehnologijom i naviknuti na njen jezik da zaključuju kako borba „zna samo za unutrašnjost, za vitalnu i neminovnu participaciju u skupu društvenih struktura, bez mogućnosti njihovog prevazilaženja“. (str. 413) Ovde nailazimo na još jedan primer dijalektičke akrobatike. Dok iz sveg glasa pozivaju podanike na egzodus, u isto vreme stalno tvrde kako za Imperiju nema ničeg što bi bilo negde drugde, da napolju nema ničeg što bi imalo veze sa onim unutra.

Ali, ako je Imperija svuda, ako više nema granica koje određuju njenu teritoriju, gde se onda nalazi ta Obećana zemlja ka kojoj bi trebalo da vodi egzodus „mnoštva“? Da li na ovoj planeti postoji neka slobodna zona, neko mesto koje je ostalo nezagađeno logikom moći i profita? Nažalost, svet je Jedan i u celini pod vlašću Imperije. Unutar njega nije dopuštena nikakva održiva alternativa. Sve što možemo je da se prilagodimo njegovom rasporedu i odustanemo od života koji bi bio samo naš. Taj miran život u rezignaciji je isto što i propast. U najboljem slučaju, ostaje nam da preživljavamo na način koji je manje loš, da se što bolje ušuškamo u svojoj maloj rupi. To je razlog zašto onaj ko želi da živi, da sam određuje sadržaj i oblik svojih dana na zemlji, može da igra samo na jednu kartu. Pre nego nešto neophodno, prvi uslov prave slobode, pobuna protiv Imperije, jeste pitanje dostojanstva.

Bez smisla

Varvari danas ne logoruju ispred gradskih zidina. Oni su već unutra, zato što su tu rođeni. Oni više ne dolaze s ledenog severa ili iz golih stepa Istoka, odakle su nekada započinjali invaziju. Treba shvatiti da varvari dolaze iz redova podanika Imperije. Drugim rečima, oni su svuda. Uho naviknuto na jezik imperije može lako da ih prepozna, zato što kada progovore, oni mucaju. Ali, nerazgovetni zvuk njihovih glasova ne treba da nas zavara; ne treba mešati one bez jezika, sa onima koji govore nekim drugim jezikom.

Mnogi varvari su zaista lišeni bilo kakvog prepoznatljivog jezika, svedeni na masu nepismenih usled opšteg potiskivanja individualne svesti

„mnoštvo“). U stvari, to je biće koje već ima svu vlast čak i kada sve govori da stvari stoje potpuno suprotno. Sve što dominacija nad njim nosi sa sobom u stvari je ono što je to biće samo želelo i za šta se izborilo. Tehnološki kompleks je izraz njegovog kolektivnog znanja (a ne njegovog otuđenja). Politička vlast favorizuje pritisak koje ono vrši odozdo (a ne njegovu rekuperaciju). Zakonom garantovana prava formalizuju njegov odnos snaga sa institucijama (a ne njegovu nasilnu integraciju).

U toj prosvetljujućoj istorijskoj verziji sve se odigrava u skladu sa šemama najortodoksnijeg marksizma. Razvoj proizvodnih snaga – autentičan pokazatelj progressa – stalno dolazi u sukob s društvenim odnosima i menja društveni poredak u pravcu sve veće emancipacije. Istu šemu je sledila i klasična nemačka socijaldemokratija, kojoj je pripala zaista retka istorijska privilegija: prvo, gušenje ustanka Sparatkovaca u krvi, a zatim izručivanje nemačkog proletarijata nacistima. Iluzija o sukobu između političkih institucija i multinacionalnih kompanija tipična je socijaldemokratska iluzija koju Negri deli sa etatističkim levičarima iz *Le Monde diplomatique*. Ako i jedni i drugi osuđuju „divljački kapitalizam“, „fiskalni raj“ i „diktaturu tržišta“ to je zato što i jedni i drugi žele novi politički poredak, novu globalnu upravu, drugačiji Nju dil. To je kontekst u koji treba smestiti njihov zahtev za opštim pravom na zagarantovani prihod. Manje „dijalektički“ nastrojeni negrijevci taj zahtev danas otvoreno preporučuju kao način za reformu kapitalizma.

Uprkos sukobima iz protekle dve decenije, kapitalizam je uspeo da neutrališe revolucionarnu pretnju kroz proces dovršen krajem sedamdesetih: kroz demontiranje i teritorijalnu disperziju starih proizvodnih centara i kroz potpuno potčinjavanje nauke kapitalu. To osvajanje svakog delića društvenog prostora odgovara ulasku kapitala u ljudski organizam, u sam životni proces naše vrste, čime je prekoračio i onu poslednju granicu koja je stajala pred njim. Nekrotehnologije su najnoviji primer te težnje ka stvaranju potpuno veštačkog sveta. Ali, za Negrija, to je izraz kreativnosti mnoštva. Po njemu, totalna podređenost nauke kapitalu i masivne investicije u sektore usluga, znanja i komunikacije (u rađanje „ljudskih resursa“, kako se to kaže na jeziku menadžera) odražava proces u kojem rad „postaje žena“, to jest, proizvodna sila koja stiče kvalitete putenosti i osećajnosti. U epohi „nematerijalnog rada“, sredstva za

proizvodnju koja mnoštvo mora da obezbedi za sebe kao zajedničko vlasništvo, jesu ona intelektualna. U tom smislu treba shvatiti tvrdnju da „tehnologija ubrzano demokratizuje društvo“; naime, znanje koje kapital koristi za svoju ekspanziju prevazilazi sferu najamnog rada i obuhvata celokupno postojanje ljudskog bića. To je pravo značenje zahteva za garantovanom minimalnom nadnicom: ako nas kapital već primorava da proizvodimo u svakom trenutku, onda treba da nas plaća i kada nismo zaposleni kao najamni radnici: pare možemo da mu donosimo i kao potrošači.

Zaključci Tonija Negrija i njegovih saradnika predstavljaju potpuno preokretanje ideja koje su još od sedamdesetih govorile da je revolucija nešto što prolazi kroz telo, da je ubrzana proletarizacija univerzalan proces i da je pravo poprište društvenog rata svakodnevni život. Namere rekuperatora bile su uvek iste. Tokom šezdesetih, da bi uopšte stekli mesto pod suncem, govorili su o sabotaži i klasnom ratu; danas predlažu stvaranje građanskih izbornih listi, šuruju sa političkim partijama, ulaze u institucije. Njihov žargon i jezičke akrobacije rečito potvrđuju da je marksistička dijalektika u stanju da ugoditi svakome. Prelazeći s Čea na Masima Kačarija (Massimo Cacciari),⁴ sa seljaka iz Čijapasa na male venecijanske preduzetnike, ta retorika danas opravdava potkazivanje, kao što je juče zagovarala nužnost teorijskog raskida. S druge strane, kao što i sami priznaju, ono što je važno nisu ideje ili metode već „neumljive reči naređenja“.

Prema mišljenju „neposlušnih“ teoretičara, političke institucije su taci multinacionalnog kapitala, puki registratorski biro globalnog ekonomskog procesa. U stvarnosti, materijalna osnova te dinamike koju zovemo globalizacija jeste razvoj tehnološkog kompleksa. Od nuklearne fizike do kibernetike, od proizvodnje novih materijala do genetskog inženjeringa, od elektronike do telekomunikacija, taj razvoj najtešnje povezuje industrijski, naučni i vojni kompleks. Kako bi globalno tržište uopšte funkcionisalo da nema aeronautike, superželeznice, optičkih

⁴ Bivši komunista, sada član Partije demokratske levice, koji pregovara sa svima, od *Belih kombinezona* do fašista. (Napomena autora.)

koliko te namere bile plemenite, taj izbor je potpuno nedovoljan, zato što ničim ne dovodi u pitanje društveni poredak i često završava samo kao ograničeni gest odbijanja. On smiruje osećanje krivice ili lošu savest, ali ne menja ništa u stvarnosti. Da bi se neprijatelj zaustavio, nije dovoljno odbiti mu svoje usluge ili se uzdržati od savezništva s njim. On se mora napasti i udariti, da bi se uništio.

Zagovarajući dezerterstvo na štetu sabotaže, Hart i Negri samo podržavaju Imperiju. Kao što je nacizam nastavio okupaciju i tlačenje Italije uprkos dezerterima, tako će i Imperija nastaviti sa okupacijom i izrabljivanjem cele planete uprkos svim njenim dezerterima. Sva ta retorika o dezerterstvu kao otporu trapavo sledi samo jednu nameru: da se smiri gnev podanika, tako što će im se ponuditi sigurnosni ventil napuštanja i osporiti nužnost i hitnost direktnog napada na Imperiju. Kroz ove šarlatanske trikove, varvari se pozivaju da slede primer dezertera, ali ne u njihovoj odlučnosti koja ih je vodila ka aktivnom otporu, već samo u njihovom početnom koraku; drugim rečima, oni su pozivaju da nadmaše gest po kojem su dezerteri postali slavni: *da polože oružje i odbiju da se bore*.

Pošto koriste Imperiju kao metaforu, jasno je da Hartu i Negriju nema druge nego da čekaju dolazak „novih varvara“. Dovoljno je što su ti varvari prestali da to budu: *da* razumljivom jeziku, *ne* nasilju. Ovo drugo više nije korisno. S druge strane, „Imperijalna korumpiranost je već uzdrmana produktivnošću tela, kooperacijom i proizvodnim idejama mnoštva. Jedino na šta još uvek čekamo je izgradnja ili, tačnije, pojava moćne organizacije“. (str. 411) S druge strane, „Aktivisti se opiru naredbama Imperije na kreativan način. Drugim rečima, otpor je neposredno povezan sa konstitutivnim investiranjem u sferu biopolitičkog i u stvaranje kooperativnih aparata proizvodnje i zajednice“. (str. 413) Iz straha da ne budu pogrešno shvaćeni, dvojica emisara su prisiljeni da se konačno izraze malo jasnije: oni se u stvari ne nadaju dolasku varvarskih hordi, već pojavi moćne organizacije aktivista! Oni ne cene one koji se žestoko bore već one koji vredno rade! Oni ne zahtevaju ono što izvire iz nečijih strasti već ono što sledi iz nečijih obaveza! Oni ne žele da naprave pustoš u neprijateljskim redovima već da mu se kreativno suprotstave!

zamisle ljudsko postojanje izvan orbite imperijalnih institucija nije bezazlena: *svako ko želi da komunicira sa Imperijom mora naučiti da govori kao Imperija; svako ko govori kao Imperija, završava razmišljajući kao Imperija.*

Nije dovoljno reći ne

Preobraćenje varvara odvija se na svim nivoima. Oni ne treba samo da nauče jezik Imperije, nego i da se odreknu nasilja. Ali, ako ih je relativno lako ubediti da idu u škole – dovoljno je obećati kvantitativni skok – kako objasniti onima koji upotrebu sile smatraju vrlinom da treba da polože svoje mačeve? Kroz retoričku igru koja potpuno izokreće svetli mit iz vremena Pokreta otpora. Dvojica emisara navode reči jednog antifašističkog partizana, koji je rekao da je „Pokret otpora nastao iz dezerterstva“. (str. 205) Ohrabreni tom istorijskom istinom, Hart i Negri tvrde sledeće:

„Dok je u eri najstrože discipline suštinski pojam otpora bila *sabotaža*, u eri imperijalne kontrole to može postati *dezerterstvo*. Dok je 'biti protiv' moderniteta često značilo direktno i/ ili dijalektičko sukobljavanje snaga, u postmodernitetu ono može lako biti delotvornije ako zauzme iskošen ili dijagonalan stav. Bitke protiv Imperije moraju se dobiti kroz oduzimanje i napuštanje. Dezerterstvo nema uporište; to je evakuacija uporišta moći.“ (str. 212)

Ma koliko često pokazivali kakvim repertoarom verbalnih manipulacija raspolažu, kao u ovom slučaju, trik koji koriste ipak je suviše providan. Pokret otpora je nastao iz dezerterstva, ali *nije bio* dezerterstvo. Dezerterstvo se sastoji samo od neučestvovanja, od nesaradnje u projektima neprijatelja. Ali, sam otpor je direktna intervencija, sukob s neprijateljem lice u lice. U najboljem slučaju, može se reći da je dezerterstvo bio oblik pasivnog otpora, dok je partizanska borba bila aktivan otpor. Oni koji su postali svesni života u nepodnošljivim društvenim uslovima, u svetu koji počiva na blagostanju nekolicine i bedi većine, oni koji više ne žele da dele odgovornost za užase se koji se čine svakog dana, mogu prestati da doprinose produžavanju postojećeg. Na primer, mogu da prestanu da izlaze na glasanje ili da kupuju robu od velikih multinacionalki. Ali, ma

kablova, luka i aerodroma? Ako tome dodamo ključnu ulogu vojnih operacija, neprestanu razmenu informacija između bankarskog, osiguravajućeg, medicinskog i policijskog sistema, državnu kontrolu nad ekološkim zagađenjem i sve brže širenje mreža za nadzor, jasno je da su priče o opadanju države čista mistifikacija. Ono što se menja je samo njen oblik.

Za razliku od drugih socijaldemokrata, Negri tvrdi da odbrana „socijalne“ nacionalne države više nije moguća, da je ta politička formacija definitivno prevaziđena. Ali, to pred nama otvara mnogo ambiciozniju perspektivu: evropsku demokratiju. U ovom trenutku, s jedne strane, pred vlašću stoji problem pacifikacije socijalnih tenzija nastalih zbog krize predstavničke politike. S druge strane, „neposlušni“ tragaju za novim načinima da se institucije učine demokratskim, saterujući pokret u okviru institucionalnog delovanja. Odatle mogućnost susreta:

„U čijem će interesu onda biti politički ujedinjena Evropa? Ko je evropski subjekt? To su populacije i društvene klase koje žele da izgrade apsolutnu demokratiju na planu Imperije. Njihov predlog glasi: Kontraimperija. (. . .) Zato novi evropski subjekt ne odbacuje globalizaciju već gradi političku Evropu kao prostor s kojeg istupa protiv globalizacije, globalno se kvalifikujući (polazeći sa prostora Evrope) kao kontrasnaga kapitalističkoj hegemoniji nad Imperijom.“ (*Politička Evropa: Razlozi jedne nužnosti*; urednici H. Friese, A. Negri i P. Wagner, 2002)

Došli smo do kraja. Iza teške dimne zavese od slogana i zavodljivih fraza, ispod žargona koji u isto vreme flertuje i teroriše, pomalja se politički program, za kapital krajnje prost, a za mnoštvo veličanstven. Pokušaćemo da ga ukratko izložimo.

Zahvaljujući garantovanoj nadnici, siromašni će moći da na fleksibilni način učestvuju u proizvodnji bogatstva i u sopstvenoj reprodukciji, što će dati novi zamah ekonomiji. Zahvaljujući zajedničkom vlasništvu nad novim sredstvima za proizvodnju (intelektom), „nematerijalni proletarijat“ će moći da započne „dugi zapatistički marš intelektualne radne snage kroz Evropu“. Zahvaljujući novim opštim građanskim pravima, vlast će moći da prevaziđe krizu nacionalne države i da na društvenom planu uključi eksploatisane. Gazde toga neće biti svesne, ali, konačno u

prilici da se nesputano razvijaju, nova sredstva za proizvodnju ostvariće ono što potencijalno već sadrže: komunizam. Treba samo izaći na kraj s najzatucanijim kapitalistima, reakcionarima i neoliberalima (ukratko, sa zagovornicima „loše“ globalizacije). Ceo plan neodoljivo podseća na situaciju koju je pre više od sedamdeset godina opisao Valter Benjamin. Nekoliko nedelja nakon što su Staljin i Hitler potpisali pakt o nenapadaju, Benjamin je zapisao:

„Ništa nije iskvarilo nemačke radnike kao uverenje da treba plivati niz struju. Za njih je tehnološki razvoj pogodnost koju ta struja nosi sa sobom i kojoj su zato rešili da se prepuste.“

Ali, uzburkane vode toka događaja kriju opasne zamke, na šta upozorava i Negri: „Sada se nalazimo u imperijalnom poretku u kojem se monarhija i aristokratija bore za prevlast; veće plebejaca potpuno izostaje. To stvara neravnotežu, jer imperijalni oblik može da postoji samo faktor koji izmiruje i dovodi u ravnotežu ta tri elementa.“ (*MicroMega*, maj 2001).

Drugim rečima, dragi senatori, Rim je u opasnosti. Bez „dijalektike“ između društvenih pokreta i institucija vlade su „nelegitimne“ i zato nesigurne. Kao što su to majstorski pokazali, prvo Tit Livije, a zatim Makijaveli, institucija plebejskog tribunala služila je kao protivteža neprestanoj imperijalnoj ekspanziji Rima tako što je stvarala iluziju učešća naroda u politici. Ali, moguće je da čuvena bajka o Meneniju Agripi – koji se pobunjenim plebejcima obratio s pričom o tome kako bez njih Rim ne bi mogao da živi, kao što telo ne može da živi bez udova – danas više ne može da impresionira nikog. Izgleda da Imperija ima sve manje potrebe za siromašnima, koje pušta da u milionima trunu po rezervatima merkantilnog raja. S druge strane, plebejci bi mogli da postanu opasnost, kao što su to nekada bile horde varvara, i da krenu da se spuštaju s brda ka gradu, ovog puta s najgorim namerama. U očima eksploatisanih, koji se još nisu ukrotili i urazumili, posredovanje menadžera može biti jednako odbojno kao i posredovanje zvaničnih predstavnika vlasti i jednako neefikasno kao lekcija iz građanske dužnosti pred onima kojima je već dosta svega. Policija, makar i u belim kombinezonima, možda neće biti dovoljna.

ali kada neko stigne na svoju destinaciju, kako će odgovoriti kada mu policija zatraži dokumenta? Zato je „globalno državljanstvo“ opisano kao „prvi element političkog programa globalnog mnoštva“. (str. 400) Ne sme se zaboraviti da je za dvojicu emisara, kao i za naciste, rad taj koji oslobađa i da pravo na rad zato zahteva donošenje univerzalnog ustava: „Taj politički zahtev zapravo insistira na postmodernitetu suštinskog načela modernog ustava, koje povezuje ljudska prava i rad i tako nagrađuje državljanstvom radnika koji stvara kapital.“ (str. 400) U bitkama svih ilegalnih radnika i emigranata bez dokumenata, koji rade i zahtevaju da budu legalizovani, Hart i Negri vide opravdan zahtev za nadoknadom koja sleduje robu, koji izvršava naređenja svog gospodara. Ako je taj uslov zadovoljen, poslušnost se nagrađuje državljanstvom. Ono što potpuno izmiče njihovom pogledu na svet jeste da se rob može pobuniti protiv poretka i pokušati da odbaci lance koji ga sputavaju. Identifikaciona dokumenta su svakako jedan od tih lanaca. Dvojica emisara vrlo pažljivo izbegavaju da razmotre najmanje dva suštinski različita načina za sticanje slobode kretanja. Prvi je onaj kojem se nadaju, koji predviđa dokumenta za sve – sve sa otiscima prstiju! (Naime, italijanska država će uskoro uvesti stavljanje otisaka prstiju na sva nova lična dokumenta.) Drugi je onaj kojim se uopšte ne bave, koji ne predviđa bilo kakva dokumenta. Prvi pristup zahteva modernizaciju imperijalne birokratije; drugi podrazumeva njeno uništenje. Ili će sve biti dovedeno u red pre nego što intervenišu policija ili ćemo za stati za vrat svakom poretku i policiji.

Isti pristup se primenjuje i kod drugog trojanskog konja dvojice emisara, na socijalne nadnice i zagarantovana primanja za sve. „Kada se državljanstvo proširi na sve ljude, onda zagarantovana socijalna primanja postaju građanska primanja, koja sleduju svakom članu društva“ (str. 403), predlažu Hart i Negri, s jedva prikrivenom nadom da će podanike zadovoljiti društvena nagrada – koja im sledi na osnovu čistog pristanka, nezavisno od bilo kakve aktivnosti – i da će onda prestati da se bune kao ljudi potlačeni Imperijom i početi da rade kao članovi društva. Za razliku od onih koji i dalje misle da je komunizam svet bez novca, dvojica emisara tvrde da on neminovno mora poprimiti oblik *nađničarskog sveta* – drugim rečima, kapitalističkog sveta. Ta apsolutna nesposobnost da

i socioloških brbljivaca – u krajnjoj analizi postaje opasna pojava, ne toliko za Imperiju, koliko za same varvare, utoliko što sprečava da se njihovo delovanje proširi u vremenu i prostoru. Ali, da li je to razlog zašto dvojica emisara zagovaraju nužnost „izgradnje novog zajedničkog jezika“ i to definišu kao „važan politički zadatak“? (str. 57) Ili je razlog nešto drugo:

„Možda, baš zato što su nekomunikativne i tako sprečene da se šire horizontalno, u ciklusima, te borbe moraju krenuti vertikalno i direktno se dodirnuti na globalnom nivou.“ (str. 55)

To je nešto krajnje opasno, zato što

„pri sve intenzivnijem širenju kapitalističke mreže proizvodnje i kontrole, svaka pojedinačna tačka otpora postaje sve snažnija.“ (str. 58)

Drugim rečima, kada se borbe ne bi ispoljavale na tako nekontrolisan način – to jest, kada ne bi bile tako nepotkupljive, kao što su i nekomunikativne – one bi se mogle kvantitativno proširiti, ali bi kvalitativno bile manje značajne. I tu se možda otkriva prava namera dvojice emisara: bolje je širiti borbu s niskom stepenom sukobljavanja – tu većitu bedu ispostavljanja zahteva – nego podržavati radikalne borbe s visokim stepenom sukobljavanja. Predlažući varvarima da nauče jezik Imperije (koji može da se izrazi samo kroz pojmove kao što su država, parija, ustav, politika, produktivnost, rad, demokratija i popuštanje), dvojica emisara ih zaista pozivaju da umnogostruče svoje borbe horizontalno, ali samo zato što znaju da će, kada jednom budu civilizovane, biti osiromašene vertikalno. Oni se zalažu za povećanja kvantiteta borbe, svesni da se to može desiti samo na štetu njihovog kvaliteta, sve na osnovu pažljivog praćenja neumoljivih zakona kapitalizma.

Razmotrimo konkretne primere koje navode Hart i Negri. Ako je ujedinjavanje tržišta prevazišlo sve prepreke u korist slobodne cirkulacije roba, onda bi isto tako trebalo da skrši i sve prepreke za slobodnu cirkulaciju radnika. Ipak, „nomadizam mnoštva“ je dobro svestan vrlo konkretne prepreke: prelazak granice u nekim slučajevima zaista može biti olakšan,

Čekajući varvare

Što mi to čekamo, na trgu okupljeni?

To barbari treba danas da stignu.

Zašto je u vijeću sav posao stao?

Zašto vijećnici sjede, ne donose zakone?

Zato što će danas stići barbari.

I kakve sad zakone da donose vijećnici?

Barbari, kad dođu, donosit će zakone.

Zašto je naš car ustao tako rano,

I zašto sad sjedi pred najvećim vratima grada

Na prijestolju, u grimizu, sa krunom na glavi?

Zato što će danas stići barbari

i car sada čeka vođu njihova

da ga dostojno primi. Spremio je za nj

čak i povelju. U njoj mu poklanja

titule mnoge i naslove.

Zašto su konzula dva i pretori naši danas

izašli u skrletnim, zlatom vezenim togama?

Zašto narukvice nose s toliko ametista

i prstenje s toliko blistavih smaragda?

Zašto danas nose dragocjena žezla,

s intarzijama sjajnim od srebra i zlata?

Zato što će danas stići barbari.

A takve stvari zabljeskuju barbare.

Zašto govornici vrli ne dođu ko uvijek

da govore drže, da kažu što imaju reći?

Zato što će danas stići barbari.

Njih gnjave retorika i govori javni.

A sad, što znači ova nelagoda nagla i ovo

komešanje? (Kako su se samo lica uozbiljila!)

Zašto se ulice i trгови iznenada prazne
i zašto se vraćaju svi kućama, u misli zadubljeni?

*Zato što je noć, a barbari nisu došli.
Došli su samo neki ljudi s granica
i vele da barbara više nema.*

I sad, što će sad biti od nas, bez barbara?
Oni su bili kakvo takvo rješenje.

— Konstantin Kavafi (prevod: Antun Šoljan)

*„San o osnivanju svetske imperije ne sreće se samo istoriji drevnog sveta:
on je logična posledica svih aktivnosti vlasti i ne može se ograničiti
na neki poseban period. Iako je prošla kroz mnoge varijacije, vizija
o globalnoj dominaciji povezana je s novim društvenim uslovima i
nikada nije nestala s političkog horizonta. . . “ — Rudolf Roker*

*„Ropstvo, na koje su podanici Rima bili prisiljeni, nije oklevalo da ode
dalje od samih Rimljana. . . Nije bilo načina da se umakne podaništvu,
a oni koji su nazivani građanima bili su spremni da se bace na kolena
i pre nego što bi dobili gospodara. . . U Rimu, nije car, kao osoba, bio
taj kojem je svako bio potčinjen, već sama imperija; a snaga te imperije
počivala je na mehanizmu vrlo centralizovane, savršeno organizovane
administracije, na velikoj i disciplinovanoj stajaćoj vojsci, na sistemu
kontrole koji se protezao svuda. Drugim rečima, država, a ne suveren,
bila je izvor moći.“ — Simon Vej (Simone Weil)*

*„Jedan zakon, onaj rimski, važio je u celoj imperiji. Ta imperija ni po
čemu nije bila društvo građana, već samo stado podanika. Sve do danas,
zakonodavci i autoritarci divili su se jedinstvu tog carstva, unitarnom
duhu njegovih zakona i onome u čemu su videli lepotu i harmoniju te
organizacije.“ — Petar Kropotkin*

pojedince obuzetog slepim, rušilačkim nasiljem, na divljačku sirovost. Varvarin je neko ko ne govori jezikom grada-države i neko ko je u stanju da silovito podivlja. Na prvi pogled, nije lako shvatiti kako za to naizgled nelogično dvostruko tumačenje može postojati jedna reč. Zašto bi neko ko ne govori naš jezik u isto vreme bio i brutalni divljak? Zašto neko sklon najmahnitijem nasilju ne bi bio u stanju da se izrazi istim rečima kojima se i mi služimo?

U stvarnosti, postoji duboka veza između nepostojanja zajedničkog jezika i *neobjašnjivo* nasilnog ponašanja. U okviru društva, zajednički jezik omogućava stranama da se upoznaju, da pomire razlike i postignu sporazum. U slučaju sukoba zajednički jezik omogućava sukobljenim stranama da razlikuju prijatelje od neprijatelja i tako smanje primenu sile. Bez te mogućnosti razumevanja nema prostora za posredovanje već samo za nekontrolisano nasilje. Sukobljene strane mogu postići primirje samo ako su u stanju da komuniciraju. Dok se još bore, mogućnost dijaloga i dalje ograničava njihovo nasilje. Ta mogućnost uspostavlja prag preko kojeg se ne prelazi, zato što bi onda svi budući pregovori mogli biti poništeni. Ali, bez tog zajedničkog jezika, bez konkretne mogućnosti da obe strane saznaju nešto jedna o drugoj – što je osnovna premisa za pronalaženje stvari koja bi mogla da uskladi interese protivnika – ne ostaje ništa osim borbe do poslednje kapi krvi.

Pošto je uočila tu varvarsku crtu u mnogim savremenim socijalnim borbama, analiza dvojice emisara Imperije počinje da izražava izvesnu zabrinutost zbog mogućnosti da tok tih sukoba izmakne kontroli. Iza formalne pohvale, stoji očigledan pokušaj da se varvari civilizuju i poduče jeziku *polisa*-Imperije s namerom da se obuzda njihovo rušilačko i nadasve *nekontrolisano* nasilje. Hart i Negri su svesni da „borbe u drugim delovima sveta, ali čak i naše vlastite borbe izgledaju ispisane nekim nerazumljivim stranim jezikom“ (str. 57) i da su zato varvarske. Ali, oni u tome *ne vide* ništa pozitivno, naprotiv.

Pošto nisu u stanju da priznaju subverzivni potencijal takvih sitnica, oni radije najavljuju kako „te borbe ne samo da neće uspeti da komuniciraju s drugim kontekstima, nego neće uspeti ni u lokalnoj komunikaciji, tako da će ubrzo posle izbijanja sagoreti u bljesku“. (str. 54) Varvarska nesposobnost za komunikaciju – poznati „autizam“ modernih pobunjenika, koji je izazvao izlivanje celih reka mastila iz pera žurnalističkih

jedinci mere, ma koliko ona izgledala velikodušna. To je razlog zašto Imperija mora biti uništena. Ne reorganizovana, preusmerena, redefinisana, preoblikovana, nego uništena do temelja. Na svoj način, čak i dvojica emisara moraju da se na kraju suoče sa opadanjem i kolapsom Imperije. Pošto smo došli do te tačke, korišćenje samog koncepta imperije primorava nas da se pozabavimo onima koji su bili odgovorni za kraj najslavnije imperije u celoj istoriji čovečanstva, one Rimske.

Vreme je da kažemo nešto o *vararima*.

Varvari

„Mladima se prigovara zbog upotrebe nasilja. Ali zar nismo stalno izloženi nasilju? Ako pođemo od toga da smo rođeni i odrasli u zatvoru, više i ne primećujemo da smo sputani, okovanih ruku i nogu i zapuštenih ustiju. Da li je to ono što zovete legalnim statusom? Zakon koji od mase građana pravi porobljeno krdo, da bi zadovoljio neprirodne prohteve beznačajne i pokvarene manjine?“ – Georg Bihner (Georg Buchner)

„U civilizaciji samo vegetiram; nisam ni srećan, niti slobodan; zašto bih onda želeo da taj homicidni poredak bude očuvan? Ništa od čega zemlja pati ne zaslužuje da bude sačuvano.“ – Ernest Kerderoy (Ernest Coeurderoy)

„Nikada nećemo uništiti sve, dok ne uništimo i ruševine.“ – Alfred Žari (Alfred Jarry)

Imperiji je odzvonilo. Hart i Negri uopšte ne sumnjaju u to, sigurni da će se „nove nomadske horde, nova rasa varvara podići da osvoji ili opustoši Imperiju“. (str. 213) Pošto je taj radosni nalet najavljen, ostaje samo još jedno pitanje, koje je postavio još Niče – *gde* su varvari?

Smatramo da je ovde potrebno produbiti pojam *varvarina*, čija definicija ima više od jednog značenja. Etimologija tog pojam ukazuje na *stranca* koji je došao iz druge zemlje i koji nije u stanju da se sporazume i tečno izrazi zato što ne zna jezik *polisa*. Istorija pojma ukazuje na

Imperija

Jedan bauk proganja službenike Imperije, bauk njenog kolapsa. Svi njeni dvorjani rasejani širom sveta, političke zvezde i generali, administrativni izaslanici i propagandisti, novinari i intelektualci pitaju se kako da odagnaju tu strašnu pretnju.

Imperija je svepristuna, ali nigde ne upravlja. Blistavi oklopi i oružja njene nepobedive vojske ostavljaju bez daha njene ponizne obožavaoce. Ali, njeni temelji su truli. Društveni poredak u njenim granicama stalno se dovodi u pitanje. Godine 1989, pad Berlinskog zida bio je predstavljan kao simboličan kraj „hladnog rata“ između dve sukobljene supersile, kao početak nove ere mira i stabilnosti. Ujedinjenje planete na osnovu jednog modela – modela kapitalističkog privatnog vlasništva – bilo je tumačeno kao garancija konačnog ukidanja svih sukoba. Ipak, moglo bi se reći da se desilo nešto sasvim suprotno. U modernoj istoriji, nije bilo više nasilnih i krvavijih sukoba širom sveta nego posle 1989. Ako su do tada razne armije bile u stanju stalne borbene gotovosti, one su sada u stalnoj mobilizaciji. Vojne formacije više ne provode vreme obučavajući se za borbu, već boreći se na terenu. Rat je iz hladnog prešao u vruće stanje, negde u tačku ključanja, i postao sveprisutan. Jedina razlika je u tome što se klanje po komandi države više ne naziva ratom, već političkom akcijom. Proširivši se svuda, Imperija više nema spoljne neprijatelje od kojih bi trebalo da se brani već samo unutrašnje, koje izlaže kontroli i represiji. Kao što to podanici Imperije vole da kažu, nema više „spolja“; postoji samo „unutra“. Ali, ta unutrašnjost se i bukvalno urušava.

Da bi zauzela sav prostor, Imperija mora da se obračuna sa starim modelom nacionalne države. Ali, kako ubediti cele populacije, koje su sve do sada bile držane na okupu i pod kontrolom zahvaljujući lepku nacionalnog identiteta, da, na primer, Srbi i Albanci, Izraelci i Palestinci više ne postoje i da su to sada podanici koje sličnim čini samo potčinjenost jednom društvenom sistemu? Zato, u trenutku svog trijumfa, Imperija mora da se protrese i da obnovi žestoke građanske ratove.

Da bi se konsolidovala, Imperija mora da spoji političke, ekonomske, naučne i vojne potencijale u jedinstven aparat. Ali, kako da to postigne bez posebne političke aktivnosti neophodne za održavanje ravnoteže –

bez posredovanja koje nadilazi ravan ublažavanja razlika – i bez istovremenog kretanja punom brzinom u nesputanu potragu za maksimalnim profitom? Tako, u trenutku svog trijumfa, Imperija stvara snažne društvene tenzije.

Da bi pustila korene Imperija mora svuda da nametne religiju novca. Ali, odakle nam uopšte ideja da bi obredi i tradicije stari hiljadama godina, koji su prožimali sve sfere društvenog života i pružali smisao postojanja milionima posvećenika, mogli da bez otpora ustupe mesto apsolutu Robe? Sveta knjiga hrišćanstva, Biblija, zabeležila je gnev koji je Hrista obuzeo kada je u Hramu video trgovce, a zatim i njihovo nasilno izbacivanje: „Zapisano je: moj dom zvaće se dom molitve, a vi ste od njega napravili razbojničku jazbinu.“ (Mateja, 21:13) Tako, u trenutku svog trijumfa, Imperija podstiče verski fundamentalizam.

Tako dospevamo u paradoksalnu situaciju. S jedne strane, vladavina kapitala je uspela da stekne apsolutnu dominaciju ujedinjujući Istok i Zapad pod jednom zastavom i likvidirajući svaku viziju ljudskog postojanja koje ne bi počivalo na zakonima ekonomije. Ali, s druge strane, sa svom snagom koju je stekao, sa svojom Pretorijanskom gardom koja u svakom kutku svetu štiti proizvodnju profita, kapitalizam pokazuje da nije u stanju da kontroliše bilo šta. Od Imperije zaziremo, ali je ne volimo. Trpimo je, nismo je sami izabrali. Iza nje stoji sila, a ne naš dobrovoljni pristanak. Ako želi da pretnju kolapsa odagna što je moguće dalje od sebe, Imperija pred sobom ima samo jedan put: ona mora postići da je ljudi prihvate, ali ne na silu, već kroz participaciju i da je tako dožive kao nešto ispravno, nužno i neizbežno.

Ali, kako Imperija – kao sinonim za društveni poredak zasnovan na tiraniji i aroganciji, i kao uzrok nepojmljivih užasa i patnje – može naterati svoje podanike da je vole? Svoju kontrolu Imperija nameće silom; pristanak na svoj poredak ona postiže besramnim obećanjima. Ali, ako želi da svoje razloge nametne podanicima tako da ih ovi prihvate i uvažavaju kao svoje, onda se mora služiti trikovima. U tome joj pomažu njeni glasnici. Oni koji blistaju samo u umetnosti laskanja ne spadaju u najlukavije, jer brzo bivaju razotkriveni kao ono što stvarno jesu – samo sluge među slugama. Ne, tako složen i delikatan zadatak treba poveriti samo onima koji su u stanju da otkriju sva ograničenja imperijalnog poretka. Žestoke primedbe na račun Imperije uvek impresioniraju one svadljivije

sada vraća na mala vrata kroz sprovođenje vlasti, kada je mnoštvo konačno definisano, što zahteva posebne instrumente za korekciju i kontrolu?“ (str. 165)

Očaran pogled naših emisara i dobronamerno sprovođenje vlasti nailaze na nepremostivu prepreku: na „konfliktnu i pluralističku prirodu“ mnoštva. Pošto nisu u stanju da žive zajedno u toj slobodi, vlast „mora“ da vrši korekciju i kontrolu. Neminovna nužnost, ali koja možda protivreči svojoj devičanskoj ispravnosti. Pošto ne žele da iz tog ćorsokaka izađu uz pomoć sile, našim emisarima ostaje samo da se oslone na veru. Izvođeci neviđene scenske trikove, oni se – iako uz malo zanovetanja – pretvaraju u sledbenike stare američke iluzije Ustava bez autoriteta, tog tehničko-pravnog rešenja za „bitna ograničenja“ vlasti:

„Takav ishod je stalna pretnja, ali pošto je prepoznao ta ograničenja, američki koncept suvereniteta silovito se otvorio ka spolja, kao da je hteo da iz sopstvenog ustrojstva odagna ideju o kontroli i momentat refleksije.“ (str. 165)

Zaista zapanjujući zaključak, ako se ima u vidu sudbina američkih urođenika, indijanskih plemena istrebljenih zato što njihov način života nije bio u skladu sa aspiracijama mladih Sjedinjenih Američkih Država. Genocid nad njima – koji su dvojica emisara čušnuli u stranu kao „prljav događaj“ – najbolji je dokaz za to koliko neko parče papira može da pozdravi, izrazi i garantuje želje „mnoštva“.

Jasno je da nikakva vlast nikada ne može iskreno zastupati, razvijati i štiti beskrajnu slojevitost ljudskog duha. Slučaj ne voli kada sebe zatekne u uniformi. Fantazija umire čim se na nju primeni zakonski kod. Čak i sva briga, mudrost i strpljenje nekog imaginarnog šampiona tolerancije iz redova kontravlasti ostaju samo televizijsko blebetanje i akademska spekulacija. Niko više ne može ignorisati činjenicu da će, uprkos navodno najboljim namerama, svaka kontravlast na kraju likvidirati svoje pobunjenike – odrubljujući im glave na pariskim trgovima, tamaneći ih kao jarebice na barikadama Kronštata, streljajući ih duž cesta u Barseloni ili potkazujući policiji na ulicama Đenove. Nema prekoračenja u bilo kojoj

Imperija nije inkluzivna; ona je ekskluzivna. Čak je i istorija njene preteče, one Rimske, značajna kada se sagleda iz te perspektive. Na osvojenim teritorijama nije bila dozvoljena nikakva autonomija. Dovoljno je imati u vidu da se na jeziku drevnog Rima jedna reč, *hostis*, odnosila i na *stranca* i na *neprijatelja*. Rašireno uverenje, da je Rimska imperija bila zainteresovana samo za ekonomsku eksploataciju potčinjenih naroda i da je u ophođenju prema njima sledila kosmopolitske ideale, potpuno je pogrešno. Čim bi Pretorijanske divizije uspostavile vojnu i političku dominaciju, sledila je romanizacija okupiranih teritorija, koja se sprovodila s neumoljivom energijom. Rimska imperija nije bila ništa drugo nego država, posvećena izgradnji kolosalnog sistema za centralizaciju celokupne društvene energije. Poništavanje razlika – represijom ili homogenizacijom – sastavni je deo logike svake države, koja, ako želi da opstane, nužno teži opštoj unifikaciji. Kakve god ideje zastupala, kakvu god društvenu strukturu imala i od kakvih god se pojedinaca ili grupa pojedinaca sastojala, u svakoj epohi i u svakom društvenom kontekstu, vlast je uvek sinomim za izrabljivanje i prinudu. Pošto vlast ne mogu da imaju svi pojedinci, u svakom tenutku i bez razlike, vlast je uvek sila odlučivanja koncentrisana u rukama nekolicine, podržana i zaštićena oružanom silom. Bez obzira da je ta nekolicina zaista sićušna ili nešto veća, bez obzira da li je sposobna ili nesposobna, ona uvek nameće svoju volju i interese svima ostalima; ona uvek postaje tlačitelj.

Ta crta je toliko očigledna u svakoj epohi i u svakoj ljudskoj grupaciji, da se naši emisari zaista trude da je ne ignorišu. Naprotiv, oni tom problemu pristupaju direktno, ali na svoj način:

„U procesu konstituisanja suvereniteta na planu imanentnosti, stiče se i iskustvo konačnosti koje izvire iz konfliktne i pluralističke prirode samog mnoštva. Izgleda da novi princip suvereniteta proizvodi sopstvenu unutrašnju granicu. Da bi se sprečile neaktivne posledice tih prepreka po poredak, kao i obesmišljavanje celog projekta, suverena vlast se mora osloniti na sve veću kontrolu. Drugim rečima, posle prvog momenta afirmacije, sledi dijalektička negacija izborne snage mnoštva, koja štiti teleologiju projekta suvereniteta. Da li to znači da se sada suočavamo s krizom u razvoju novog koncepta? Da li se transcenedencija, u prvi mah odbačena u definiciji izvora vlasti,

podanike, koje ovi glasnici uvlače u beskrajne lažne rasprave, tako da malo ko uviđa da je kritika nesavršenog funkcionisanja uvek u funkciji usavršavanja; Imperija se predstavlja kao nešto čega se ne treba otarasiti, već kao nešto što treba korigovati, jer nam bez nje nema života.

Dokaz koliko je hitna potreba renkonstrukcije i uvećavanja imperijalnog zdanja, jeste i sve veći broj takvih glasnika. Dvojca od njih, Majkl Hart i Antonio Negri, nedavno su objavili knjigu koja je brzo postigla zapažen uspeh. Paradirajući svojim žargonom, poznatim sredstvom intelektualnog zastrašivanja, kojim lako uspevaju da iskoriste neznanje svoje publike, dvojica profesora ukazuju na gnojna mesta na telu Imperije, u isto vreme ubeđujući svoje čitaoce kako im nema druge nego da je prihvate. Naslov remek dela ovih neposlušnika, *Imperija*, ujedno je i omaž njihovom voljenom roditelju.

Nevoljno

Kako je moguće da se lišavanje, otuđenje i izrabljivanje prihvataju bez osećanja gneva ili pobune? Na to pitanje je prividno nemoguće odgovoriti. Izgleda da nam ostaje samo da ponovimo uverenje da je sve što trpimo posledica tragične, ali i fatalne nužnosti. Usađivanje vladajućih vrednosti i jeste prava osnova društvene reprodukcije. U svojoj besmrtnoj *Raspravi o dobrovoljnom ropstvu*, Etjen de la Boesi je primetio da koreni poslušnog prihvatanja vlasti nekolicine nad mnogima sežu duboko u sferu običajnosti (*la coutume*). Značenje tog pojma varira između istorijsko-tradicionalne običajnosti i psihološke navike: reč je o procesu prilagođavanja društvenom obliku u kojem pojedinci zatiču sebe i koji oblikuje veliki deo njihovog ponašanja.

Glavni razlog zašto ljudi pristaju na potčinjavanje jeste to što su rođeni i odgajani kao sluge. „Istina je“, kaže la Boesi „da se ljudi u početku pokoravaju nevoljno, pod pritiskom jačeg. Međutim, oni koji dolaze posle njih, koji nikada nisu osetili slobodu, niti znaju šta je to, služe bez ikakvog žala za izgubljenim i dobrovoljno rade sve ono što su njihovi preci radili pod prinudom. Zato ljudi rođeni s jarmom oko vrata, odgajani i podizani u ropstvu, koji nikada ne bacaju pogled malo ispred sebe, mogu da budu zadovoljni takvim životom, a da nikada i ne pokušaju da sagledaju sve

dobro i loše što bi moglo biti drugačije od onoga što im je već pred očima, prihvatajući uslove u kojima su rođeni kao prirodne.“ To bi značilo da svest o nedostatku slobode možemo imati samo ako smo prethodno bili slobodni. Iskustvo utamničenja je tragedija samo ako možemo da ga uporedimo sa iskustvom slobode, ma koliko ono bilo kontrolisano i ograničeno, iz kojeg smo bili istrgnuti u trenutku zarobljavanja. Naša želja za bekstvom, za pobunom, izvire iz duboke razlike između ta dva doživljena iskustva. Ali, ako smo rođeni i odrasli u zatvoru, ako zidovi tamnice čine sav naš horizont, ispunjavaju naše snove, oblikuju svaki naš pokret, kako uopšte možemo žudeti za slobodom, za nečim što ne poznajemo? Pošto je boravak u tamnici naš jedini i uobičajeni način života, možda ga na kraju prihvatimo dobrovoljno, kao nešto prirodno. Ili poverujemo, kao što je to upozoravao Orvel, da je ropstvo sloboda.

Kao i drugi oblici dominacije, Imperija održava svoj kontinuitet na navodnoj prirodnosti svoje vladavine. Kritika Imperije kao takve, u celini, a ne samo u njenim pojedinačnim aspektima, dočekuje se kao oblik ludila ili poremećaja. Ali, opravdavanje dominacije zahteva dodatnu podršku, mnogo čvršću i ubedljiviju od one koju pruža moć navike. La Boesi pri-mećuje: “Nema tog naslednika koji bi bio tako nepromišljen ili nemaran da u nekom trenutku ne bi pogledao porodične zapise i proverio da li i on polaže sva prava na nasledstvo ili je protiv njega i njegovih predaka počinjena neka nepravda.” Navika sama po sebi nije dovoljna. Nekome može da dosadi i da odbaci taj individualni psihološki mehanizam. Zato je potrebno da se „porodični zapisi“ podupru kolektivnim istorijskim mehanizmom, tako da čitanje tih dokumenata svakome donese isti i konačan odgovor. Ali, kako?

Jasno je da bi totalna cenzura naših prava i naše izbacivanje iz registra samo zbog profita onih koji drže svu vlast bilo u najmanju ruku sumnjivo ili pružilo povod za žestoku reakciju: „Gde smo tu mi? Ako za nas nema ništa, onda ćemo uzeti sve!“ Zato je mnogo mudrije da budemo uvršteni među naslednike i integrisani tako što će nam se dodeliti odgovornost za sopstvenu sudbinu. Treba nam ponuditi participaciju u porodičnim poslovima, tako da stvarnost koja nas okružuje ne doživimo kao dominaciju već kao proizvod koji smo sami, izričito želeli, čijem smo stvaranju direktno doprineli svojom celokupnom aktivnošću i koji zato pripada i nama. Ako „država, kada se sprema za ubijanje, sebe naziva otadžbinom“, kako

ne trpi nikakve prigovore: „Biti republikanac, danas pre svega znači boriti se unutar Imperije i stvarati uprkos njoj, na njenom hibridnom, promenljivom terenu. Ono što odmah treba naglasiti – uprkos svakom moralizmu, resentimanu i nostalgiji – jeste da taj imperijalni teren pruža veće mogućnosti za kreaciju i oslobođenje. Mnoštvo, sa svojim otporom i željom za oslobođenjem, mora se probiti kroz Imperiju da bi izašlo na drugu stranu.“ Znači, preostaje nam jedino da idemo kroz Imperiju, samo zato da bismo (jednog dana) izašli na njenu drugu stranu!

Pored toga, naši emisari se diskretno pozivaju na tekstove Deleza i Gatarija, koji tvrde kako se kapitalističkoj globalizaciji ne treba suprotstavljati već ubrzavati njeno napredovanje: „Ali, šta je uopšte revolucionarni put?“, pitaju se oni. „Ima li ga uopšte? Da li je to povlačenje iz svetskog tržišta? Ili možda treba ići u suprotnom smeru?“ Hart i Negri samo pogoršavaju situaciju:

„Imperija se može efikasno napasti samo na njenom nivou opštosti i kroz podsticanje njenih procesa koji prevazilaze sadašnja ograničenja. Na nama je da prihvatimo izazov i naučimo da mislimo i delujemo globalno.“ (str. 206–7)

Posmatrana izbliza, ta njihova dalekovidna nada neodoljivo podseća na očekivanja lenjinista, koji su se zakleli da će njihova partijska diktatura biti privremena, da će odmah ukinuti državu (čim je preuzmu, naravno) i razvlastiti sami sebe. Samo je trebalo imati pravi komunistički program. U stvarnosti, kada jednom okusi vlast, sa svim ogromnim privilegijama koje ona donosi, nijedna vladajuća klasa neće se toga dobrovoljno odreći. Nijedna država nikada neće ukinuti samu sebe, na sopstvenu inicijativu. Isto tako, nema te Imperije koja će ikada uvažavati i izražavati svekolike razlike unutar svojih granica. U najboljem slučaju, ona može samo da ih zaguši i samelje kao Moloh, da bi ih kasnije ispljunila u obliku najrazličitijih zamena (kao ekonomska imperija Mekdonalds, koja to već radi, u izvesnoj meri, preko svojih franšiza širom sveta, nudeći tipična „lokalna“ jela, koja s domaćim jelima nemaju ništa zajedničko osim reklamiranog naziva).

tim procesima pružamo otpor, nego da ih prepoznamo i preusmerimo na nove ciljeve. Kreativna snaga mnoštva prisutna u Imperiji sposobna je da autonomno izgradi kontra-imperiju, alternativnu političku organizaciju globalnog kretanja i razmene. Prema tome, borbe koje dovode u pitanje i podrivaju Imperiju, kao i one za izgradnju prave alternative, odvijaju se na terenu same Imperije – i zaista, takve borbe već započinju. Kroz te borbe i mnoge slične njima, mnoštvo će morati da izmisli nove oblike demokratije i nove konstitutivne snage, koje će nas jednog dana povesti kroz Imperiju, a zatim i izvan nje.“ (Predgovor, str. xv)

Zato je nužno proći kroz Imperiju, da bi se ona mogla prevazići. To nije toliko stvar suprotstavljanja njenim procesima, koliko njene reorganizacije – što je posao koji bi, ako je moguće, samo trebalo poveriti pravim ljudima! Nastanak Imperije je pozitivan događaj, zato što ona nudi beskrajne mogućnosti za sve. Misliti ili delovati drugačije, u pravcu konačnog raskida sa univerzumom Imperije, samo je iluzija nastala iz nemoći. „Jedina strategija za te borbe je konstituisanje kontrasnaga koje se rađaju unutar Imperije“ (str. 59), tvrde naši emisari, prilično nemaštovito.

Ko ne bi prepoznao tu melodiju? Ona, u krajnjoj liniji, samo plagira sumorni marksističko-lenjinistički refren: kontrasila mnoštva nasuprot sili Imperije, kontra-imperije nasuprot Imperije, kontraglobalizacija nasuprot globalizaciji. I kako ignorisati to sumanuto uverenje da samo treba odbaciti buržoasku državu i zameniti je proleterskom, kada se zna da je to vodilo samo ka uspostavljanju najogavnijih totalitarnih režima, s montiranim procesima, streljačkim vodovima, policijom koja gulage puni disidentima, vladajućom klasom u obliku najgrotesknije birokratije i stanovništvom izloženom najstrašnijem tlačenju i bedi?

Ali, naše emisare ne zanimaju takve sitnice; oni su puni poverenja u sposobnost imperijalnog modela da prihvati sve različitosti koje ispoljava „mnoštvo“, a da ih pri tom ne standardizuje. Samo treba pronaći pravu konstitutivnu formu. Zato nije slučajno što ih najviše zaokupljaju tako strašna pitanja kao što je, „Šta danas znači biti republikanac?“ (str. 208) Neverovatno je to što na to pitanje ukazuju kao na suštinsko i hitno za svakog ko namerava da se bori protiv Imperije. Odgovor koji daju

je to rekao Dürrenmatt (Dürrenmatt), onda je to zato što želi da se njeni građani za nju bore kao za sebe, ne primećujući da svoje živote polažu „na oltar banke“ (Anatol Frans, citiran na str. 93 originalnog izdanja). Na isti način gazde svoju potragu za profitom nazivaju „kompanijom“, jer žele da njihovi podređeni prionu na posao ubeđeni da to rade za svoje dobro, umesto da se opterećuju pitanjem eksploatacije zarad isključive koristi svojih poslodavaca. Poslušnost postaje norma, apsolut zaštićen od svake sumnje; ona se više ne opaža kao prinuda ili nasleđena slabost već kao izraz volje celog društva.

U tom pogledu, Hart i Negri zvuče zaista skromno kada tvrde da bi se „koketirajući sa Hegelom, moglo reći kako je izgradnja Imperije dobra po sebi, ali ne i za sebe.“ (str. 42) Naime, njihov odnos prema ocu dijalektike nije puka koketerija; to je autentična ljubavna priča. Njihova analiza Imperije odvija u se u potpunom skladu s Hegelovom dijalektikom. Tu nema ničeg slučajnog. Hegel je bio ubeđen da je njegova filozofija autentičan izraz duha vremena u kojem se pojavila. Zbog njene superiornosti nad filozofijama iz prošlosti, Hegel je smatrao da je zadatak te filozofije da dokaže kako društvo u kojem se pojavila (istorijska stvarnost države Prusije) predstavlja vrhunac svih prethodnih civilizacija. Ako pogledamo malo bolje, videćemo da je reč o istoj ambiciji koja pokreće i naše glasnike u odnosu na Imperiju.

Jedna od Hegelovih specifičnosti, zbog koje bi najpodmukliji eksperti za dominaciju trebalo da ga se sećaju sa zahvalnošću, jeste to što je shvatio da jedinstvo – čemu teži svaka vlast – izgleda nepobedivo tek kada počiva ne na isključivanju mnogostrukosti, to jest, opozicije, već na njenoj asimilaciji. Drugim rečima, po Hegelu, konkretno jedinstvo se može postići izmirenjem razlika, a ne njihovom likvidacijom. Samo kroz razliku između mnoštva stvari i kroz njihov sukob moguće je doći do njihovog konkretnog i trajnog jedinstva. Po Hegelu, jedinstvo izvire iz neprestanog sukoba između mnogostrukosti stvari koje ga sačinjavaju. Njegova prevara je očigledna: ako to jedinstvo ne prevazilazi mnoštvo, ono ga ni ne ostvaruje; ono ga samo pripitomljuje da bi ga stavilo u službu početne teze. To je pravi smisao dijalektike, kojoj je Hegel poverio zadatak otkrivanja najskrivnijih procesa stvarnosti.

U Hegelovom dijalektičkom procesu afirmacija koncepta čini tezu; njegova negacija čini antitezu. Iz sukoba teze i antiteze rađa se sinteza,

koja spaja tezu i antitezu u viši oblik jedinstva u kojem se one opažaju kao njegovi različiti momenti. Ali, sinteza u isto vreme predstavlja i put za povratak na tezu; to je zapravo povratak teze, ali *obogaćene svim doprinosima antiteze*. Jasno je da puko postojanje dve suprotnosti nije dovoljno da bi pokrenulo dijalektički odnos. Potrebno je još nešto: posrednik. Posredovati između dve suprotnosti znači oduzeti im ono što ih čini nesvodivim na nešto drugo, vezati ih jednu za drugu, stvoriti komunikacioni most između njih. To podrazumeva njihovu pacifikaciju kroz izmirenje, ali *u korist jedne strane* – one koja je od početka bila jača.

Prema Hegelu, dijalektika nije samo „priroda same misli“. Zagovarajući identičnost racionalnog i stvarnog, on je dijalektiku shvatao kao zakon same stvarnosti. Celokupna stvarnost kreće se dijalektički, sledeći objektivni mehanizam. Na taj način, ono *što jeste* u isto vreme je i ono što *mora biti*; to je samopravdajuća stvarnost, koja se u svim svojim manifestacijama predstavlja kao „nužna“, u smislu da ne može biti drugačija od onakve kakva jeste. Suprotstavljati se onome *što jeste* znači zagovarati nešto što nije stvarnost; to znači napuštanje razuma zarad ličnog interesa ili lične slobodne volje. Po Hegelu, to je nešto potpuno sumanuto, jer je samo ono što je racionalno u isto vreme i stvarno. Pod plaštom determinističkog mehanicizma, istorija postaje realizacija Providenja, a država ništa manje nego inkarnacija svetskog Duha – neka vrsta ostvarenja Boga na zemlji.

Ono što Hegel, kao uzorni podanik pruske države, nikada nije uzeo u razmatranje jeste mogućnost potpuno autonomne, suverene i beskompromisne opozicije – mnogostrukosti koja odbija da bude poništena kroz bilo kakvu sintezu.

Treba priznati da je Hegel bio zaista izuzetan glasnik Imperije. Njegovo shvatanje značaja opozicije u proizvodnji stvarnosti učinilo ga je privlačnim za levicu. Njegova sinteza koja posreduje između suprotnosti u korist prvobitne teze – postojećeg – učinila ga je privlačnim za desnicu. Taj živahni buržuj, koji je predavao na berlinskom univerzitetu uz galantno odobrenje kralja, nije propuštao da svake godine proslavi pad Bastilje uz bocu vina. Ostaje činjenica da je unutrašnja dinamika njegove dijalektike neraskidivo povezana sa ideološkim opravdavanjem postojećeg poretka. Dovoljno je podsetiti se ironične primedbe Žorža Bataja da „nije

„Prva (prepreka) se ispoljava kao nadmoćna vlast buržoaske metafizike, a posebno kao široko propagirana iluzija da su kapitalističko tržište i kapitalistički režim proizvodnje nešto večno i nenadmašivo . . . Drugu prepreku predstavljaju brojne teoretske pozicije koje ne vide alternativu sadašnjem poretku, osim slepe anarhije, što samo hrani misticizam ograničenja. Iz te ideološke perspektive, patnja postojanja ne uspeva da se artikuliše, da postane svesna i tako se pretvari u glavni oslonac pobune. Ta teoretska pozicija vodi u puki cinizam ili u kvijetističku praksu. Iluzije o prirodnosti kapitalizma i nužnosti radikalnih ograničenja zapravo su komplementarne. Posledica njihovog saučesništva je i iscrpljujuće osećanje bespomoćnosti.“ (str. 386–7)

Borba protiv ta dva navodno dopunjujuća oblika impotencije – optužena, ništa manje, nego da nas sprečavaju da doživimo misteriozno oslobađajuće iskustvo rada – jeste ono što naši emisari predlažu subjektima: oni bi svakako trebalo da se bore protiv Imperije (to jest, protiv onih funkcionera koji je vole takvu kakva jeste), ali i u njenu korist (to jest, protiv onih subjekata koji je mrze upravo takvu kakva jeste).

Marksov doprinos rešavanju tog problema bio je od ključnog značaja. Kao što je Marks tvrdio da će razvoj industrije, u skladu s težnjama buržoazije, dovesti proletarijat do pobeđe, tako i Hart i Negri tvrde da će razvoj Imperije dovesti do pobeđe „mnoštva“. „Teleologija mnoštva je teurgijska: ona počiva na mogućnosti usmeravanja tehnologije i proizvodnje ka vlastitom zadovoljstvu i ka uvećanju sopstvenih moći. Mnoštvo nema razloga da gleda negde van sopstvene istorije i svoje sadašnje proizvodne moći da bi pronašlo sredstva neophodna za svoje konstituisanje u politički subjekt.“ (str. 396) To je razlog zašto je najbolji način za obračun sa Imperijom, paradoksalno, ubrzavanje njenog rasta. U stvari, naši emisari su u to potpuno ubeđeni:

„Prelaz na Imperiju i njen proces globalizacije, nude nove mogućnosti snagama oslobođenja. Globalizacija je, naravno, jedno, ali složeni proces koji prepoznavamo kao 'globalizaciju' nije jedinstven i skladen. Naš politički zadatak, kao što ćemo ovde izneti, nije samo da

se naglasila relativna autonomija njihovih teritorija, u našem slučaju dve glave bi trebalo da budu okrenute unutra, da napadaju jedna drugu.“ (str. 59–60) Poruka bi trebalo da glasi kako su aspiracije različite, ali da je *telo jedno*. Prema tome, imperijalna struktura ne odgovara samo potrebama vladajuće klase, već i njenim podanicima. Imperija – sa svojom vojskom, policijom, sudovima, zatvorima, fabrikama, trgovačkim centrima, televizijom, brzim prugama . . . – nije samo plod želje imperatora, nego i subjekata. Problem postoji samo između *glava*. Kada se taj koncept jednom uvede, subjektima postaje jasno da je cilj borbe poboljšanje Imperije kroz podršku pravoj glavi, tako da telo ostane nepromenjeno.

Cela analiza Harta i Negrija nastoji da isključi svaki prostor za autonomnu pobunu koja želi da uništi i samo telo Imperije. Tu mogućnost naši emisari i ne uzimaju u razmatranje, da slučajno ne bi prizvali neke opasne bauke. Kada Imperiju opisuju kao „svet u kojem sve klizi“, ostaje im samo da tvrde sve *suprotno* od onoga što je u svoje vreme tako dobro primetio Valter Benjamim:

„Slavljenje ili odbrana nastoje da sakriju revolucionarno kretanje tokom istorije. U srcu toga leži fabrikacija kontinuiteta. Ona pridaje važnost samo onim elementima operacije kojima je već pripisan deo njenog posthumnog uticaja. Tačke u kojima se tradicija prekida im izmiču i tako samo gruba mesta i litice pružaju oslonac onima koji žele da se probiju dalje.“

Korekcije slobode

Imperija je ispravna. Imperija je neophodna. Ali, nažalost, Imperija nije savršena. Njeni ogromne potencijale sputavaju preživlele dogme od kojih se neki funkcioneri Imperije još nisu oslobodili, ali i beskompromisni otpor subjekata, koji s najvećom odlučnošću odbijaju da to i dalje budu.

Izgredi ili odsustvo želje za moći su dve prepreke koje moraju biti uklonjene, makar zbog onih koji samo teže ravnoteži moći:

romantična poezija već obavezna vojna služba bila ta koja je garantovala povratak uobičajenom životu, bez kojeg, po njegovom (Hegelovom) mišljenju, nikakvo znanje nije moguće“. Hegelovo „prevazilaženje“ nije ništa drugo nego proces konzervacije, verifikacije i ratifikacije prošlosti. Drugim rečima, Hegel je bio značajan filozof rekuperacije: vlast će napredovati ako pozdravi inovativne ideje svoje opozicije i čak ih, nakon odgovarajuće sterilizacije, stavi u pogon, radi osnaživanja svog legitimiteta; zatvaranje iza zidina i osuđivanje disidenata na smrt bili bi izraz slepe netolerancije, koja može samo da rasplamsa društvenu mržnju.

Kao što ćemo videti, Hart i Negri su pravi Hegelovi učenici. Ali, njihova analiza crpe nadahnuće i od drugih mislilaca, od kojih su neki ušli u istoriju kao subverzivni, iako je težnja ka opravdavanju vlasti i njenog režima bila očigledna u njihovom delu. Hegelov najslavniji učenik, Karl Marks – koji je tako čvrsto verovao da je „buržoazija imala izrazito revolucionarnu istorijsku ulogu“ – druga je stalna referentna tačka dvojice glasnika, naročito u razvijanju političke perspektive. Tumačeći celokupnu istoriju čovečanstva u svetlu Hegelovog istorijskog determinizma, Marks je otvoreno zagovarao progresivni rast kapitalizma kao put koji vodi pravo u komunizam: „Razvoj krupne industrije uklanja samo tlo ispod nogu buržoazije, koja na njemu danas prisvaja sve proizvode procesa proizvodnje. Buržoazija tako pre svega proizvodi sopstvene grobare. Njeno opadanje i pobjeda proletarijata jednako su neminovni.“

Za Marksa i njegovog saputnika Engelsa, revolucija nije značila negaciju civilizacije kapitala, tačku raskida s njenim smrtonosnim progresom, već konačni, srećan ishod tog progressa. Ubeđen da će trijumf buržoazije automatski voditi ka trijumfu proletarijata, Marks je završio podržavajući razvoj kapitalizma i boreći se protiv onih koji su se tom procesu suprotstavljali. Taj prerušeni fatalizam vodio ga je ka zauzimanju veoma reakcionarnih stavova, kao što je, na primer, bila nada u pobjedu Prusije u ratu sa Francuskom; to bi omogućilo osnivanje nemačkog Carstva, to jest, političku i ekonomsku centralizaciju Nemačke pod Bizmarkovom upravom, što bi, po Marksovom mišljenju, stvorilo početne uslove za napredovanje socijalizma. Pored toga, njegovo shvatanje društvene promene kao dovršenja, a ne kao raskida, navelo ga je da snažno zagovara

nužnost oblikovanja sredstava i ciljeva proleterske borbe po modelu njihovog neprijatelja; naime, radnici treba da se organizuju u partiju i da tako organizovani osvoje državnu vlast.

Posmatrana iz tog ugla, analiza dvojice glasnika otkriva se kao rigorozno marksistička. Ako imamo u vidu prirodu njihove misije, jasno je da oni nisu mogli da se liše dragocenih Hegelovih sugestija, koga neki smatraju ocem moderne politike i Razuma Države, novim savetnikom Princa, „demokratskim Makijavelijem“. Hart i Negri uzdižu njegove zasluge, prećutkujući njegovu maksimu po kojoj „nema ničeg zaludnijeg i bezobraznijeg od mnoštva“. Čak se i jedan teolog, koji je po malo mirisao na jeres, Spinoza, pokazao korisnim, kako zbog svojih filozofskih refleksija o konceptu *potencije*, tako i zbog razmatranja odnosa između demokratije i mnoštva. Porodični portret zaokružuju francuski filozofi poznati kao poststrukturalisti, koji su, radi odbrane ovog društva od potresa izazvanog smrću Boga – koji se maja 1968. konkretizovao u njihovoj zemlji u obliku najvećeg divljeg štrajka u istoriji – objavili smrt čoveka u svim sferama, šireći rezignaciju i svodeći ljudsko biće na puku hrpu društvenih, političkih, tehnoloških i lingvističkih funkcija. Posebno je snažan uticaj Deleza i Gatarija i njihovih „želećih mašina“.

Izvesna nehотиčna iskrenost dvojice glasnika o pravoj prirodi njihove misije, zatiče nas kada oni, u pokušaju da dočaraju moguću društvenu transformaciju, predlažu da odbacimo staru metaforu o revolucionarnoj krtici u korist zmije. Tačnije, Hart i Negri izražavaju sumnju da je „stara Marksova krtica konačno mrtva. Izgleda da je danas, kao prolaz koji vodi ka središtu Imperije, struktuirane tunele krtice zamenilo neprestano uvijanje zmije“. (str. 57) Krtica je odradila svoje. Njen nestanak iz sfere političke zoologije posledica je njenog slepila, koje je čini imunom na kalkulacije. A opet, ako ta životinja budi simpatije, onda je to upravo zbog njene nesposobnosti za intrige. Naoružana samo svojom upornošću i intuicijom, krtica nastavlja da kopa, nikada ne gubeći duh, u nadi da će izbiti na pravo mesto. Zmija je potpuno drugačija zverka. Ona ne kopa, ona puzi. Ona napreduje uvijajući se, s desna na levo, s leva na desno (slika i prilika oportunitizma). Pored toga, još od vremena Adama i Eve poznato je šta znači njen rascepljeni jezik (simbol laži). U najboljem

iz pobeđe revolucije. Strah od izbijanja novog ustanka masa bio je taj koji je primorao državu da popusti lanac oko vrata svojih podanika i da se „složi“ sa uvođenjem institucije političkog predstavljanja.

Ali, ma koliko se produžavao i ma koliko kretanja dopuštao, lanac ostaje lanac. U svakom slučaju, istorija Nemačke pokazuje da je prava namera širenja socijaldemokratskog reformizma bila sprečavanje revolucionarnog odgovora na društvene probleme: Rozu Luksemburg su ubile plaćene ubice socijaldemokrata, *Noske*, koje su utrle put Hitlerovom dolasku na vlast, gušeći revoluciju Saveta.

Dvojica emisara polaze od zapažanja koje bi se moglo smatrati ispravnim, ali čije značenje oni opet potpuno izokreću. Oni savršeno ispravno razmišljaju kada tvrde da stvarnost koja nas okružuje, ceo svet u kojem živimo, nosi neizbrisiv trag društvenih borbi pod plaštom sumorne udobnosti u koji se umotava. Ali, nigde ne spominju da taj znak postoji samo u negativnom obliku. Okruženi smo ruševinama naših poraza, a ne spomenicima podignutim u slavu naših pobeđa.

Dovoljan je jedan primer. Nema nikakve sumnje da su revolucionarni pokreti iz 1848. naveli francusku vladu da angažuje arhitektu Osmana (Hausmann) sa zadatkom da preradi gradski plan Pariza; ali, isto tako nema sumnje da veliki bulevi kojima danas prolazi gomila ushićenih turista nisu bili smišljeni s namerom da olakšaju „nomadizam mnoštva“, već pokrete vojnih jedinica i artiljerije u slučaju nove pobune koju bi trebalo ugušiti!

Tačno je da ilegalne aktivnosti subjekata podstiču primenu rezultata naučnih istraživanja, ali naše ulice se pokrivaju video kamerama zbog još veće društvene kontrole, što sigurno nije izraz „mašinske zajednice“ koju je čovek ostvario zahvaljujući tehnologiji. Otpor primorava sile dominacije da stalno menjaju svet, ali krajnji rezultat uvek odgovara interesima onih na vlasti, nikada onih koji se bune.

Ako s jedne strane naši emisari uzdižu pobune subjekata, dok s druge tvrde da je njihove ciljeve već ostvarila sama Imperija, to je zato što žele da nas ubede u nužnu zavisnost, u neraskidivost veze između subjekata i Imperije. Indikativne su čak i organske metafore koje koriste u tu svrhu: „Amblem Austro-Ugarskog Carstva, dvoglavi orao, možda pruža odgovarajuću inicijalnu predstavu o sadašnjem obliku Imperije. Ali, dok na starom amblemu dve glave gledaju na suprotne strane, da bi

predstavljanja, u poređenju sa Evropom i drugim delovima sveta, možda bi ga iz istih tih razloga trebalo smatrati snažnim.“ (str. 269)

Zašto bi proletarijat ikada pokušavao da kapitalu nametne svoje predstavničke oblike, ako je bez njih jači? Polazeći od shvatanja da su sindikati i partije nastali usled popuštanja vlasti pred borbom subjekata, dvojica emisara pokušavaju to da protumače kao da su ih te iste borbe svesno nametnule. Uprkos prividnoj sličnosti, te dve pojave *nisu indentične*. U prvom slučaju, institucija predstavljanja je pobjeda vlasti, način da ukroti borbenost pobunjenika; u drugom slučaju, to je dostignuće pobunjenika, cilj ostvaren borbom. Ali, ako je proletarijat jači bez sindikata i partija, kao što Hart i Negri priznaju, ko onda ima koristi od tih institucija? Jasno, onaj ko ih je dozvolio: vlast, koja na taj način blokira pravu pretnju – pobunu bez posredovanja.

Prvi sindikat se pojavljuje tek u drugoj polovini XIX veka. Svaka ideja o klasnoj borbi i podrivanju kapitalističkog poretka bila mu je potpuno strana, pošto je njegova jedina svrha bila mirenje interesa radnika i gazdi. Organizujući radnike na nivou borbe za posebne zahteve i nastojeći da ograniči eksploataciju da bi se radnici mogli uključiti u distribuciji proizvoda koji su im do tada bili nedostupni, sindikat se borio za povećanje nadnica, skraćivanje radnog vremena, garancije protiv samovolje, itd. Drugim rečima, u najboljem slučaju, sindikat teži drugačijoj raspodeli dobara, ali tako da nikada ne dovede u pitanje sam društveni poredak. Njegova uloga je da predlaže korekcije razvoju kapitalizma, zato što nemilosrdna potraga za profitom čini kapitalizam kratkovidim u proceni mogućih društvenih poremećaja izazvanih njegovim izborima. To je razlog zašto je priroda sindikata nužno reformistička. Svaka ekonomska borba koja se odvija u granicama kapitalizma radnicima dopušta samo da ostanu radnici i tako produžava njihovo ropstvo.

Slično važi i za ulogu partija, koje se pojavljuju nekoliko godina pre sindikata. I partije i sindikati javljaju se u periodu uspona buržoaske klase. U Engleskoj, zemlji s najstarijom parlamentarnom tradicijom, partije su se pojavile sa Zakonom o reformi iz 1832, koji je proširio pravo glasa, dopuštajući industrijalcima i poslovnim ljudima da zajedno sa aristokracijom učestvuju u vođenju javnih poslova; nepotrebno je reći u čiju korist. Prava uloga partija se još jasnije vidi u Nemačkoj, gde se prvi put javljaju posle nemira 1848. godine. To znači da su partije nastale iz poraza, a ne

slučaju, ona predstavlja dvostruku prirodu dvojce glasnika i njihovih učitelja, koji velikodušno rasipaju darove i široko se osmehuju podanicima Imperije, sve dok ovi zadovoljavaju time da to i ostanu.

Na posao!

Hart i Negri za podanike (subjekte) koriste pojam „mnoštvo“ – neutralan, kvantitativni pojam preuzet od filozofa prošlosti i posebno zgodan kada treba zaobići opisivanje kvalitativnih aspekata. Njihova namera je da uvere subjekte da je to što Imperija pokazuje mnoge slabosti svakako istinito, ali i da je njeno postojanje posledica jednako ispravne i neumoljive nužnosti. Ako je Imperija *Jedno* koje predstavlja *Mnoge*, onda je to zato što ona predstavlja njihovu preciznu aritmetičku sumu, a nikako zato što ih poništava kao pojedince. Njeno funkcionisanje nije nešto od čega mnoštvo pati, već nešto što je ono samo, namerno ili nenamerno, oblikovalo. Ukratko, volja Imperije se ne suprotstavlja željama mnoštva; ta volja je zapravo izraz i ostvarenje tih želja, iako potpuno ostvarenje još uvek izostaje. Prema tome, nema nijednog razloga zbog kojeg bi trebalo težiti uništenju Imperije. Naprotiv!

Pogledajmo sada kako Hart i Negri likvidiraju la Boesijevu kritiku. Oni tvrde da „kada se gazda izdire na tebe u radionici ili kada te direktor škole proziva na sred hodnika, upravo tada nastaje subjektivitet. Materijalne prakse subjekta u kontekstu institucija (bilo da je reč o klečanju za vreme molitve ili iscertavanju stotina identičnih ornamenata) čine proces proizvodnje subjektiviteta“. (str. 195–6) i da zato „u različitim institucijama modernog društva treba videti arhipelag fabrika subjektiviteta“. (str. 196) Međutim, oni ni na koji način ne osuđuju taj proces reprodukcije postojećeg, sa svim njegovim društvenim podelama, koji svakodnevno, kroz besomučno ponavljane radnje i usađivanje navika koje nas obeležavaju od rođenja do smrti, što ukida sav prostor za autonomno delovanje, zapravo uništava svu posebnost individue. Naprotiv, oni slave tu dinamiku koja vodi ka „stvaranju subjektiviteta“. Zaista izuzetna mistifikujuća moć reči!

Do nesporazuma dolazi zbog načina na koji autori koriste pojam „subjektivitet“, kojem oni jasno daju prednost nad pod pojmom „individualnosti“. Njihova zapažanja su sama po sebi tačna, ali je njihovo značenje potpuno iskrivljeno, jer navodi subjekte da blagonaklono gledaju na te „fabrike subjektiviteta“. Najzad, šta je u tome loše? Zar *subjektivitet* nije „svojestvo nečega što je *subjektivno*“? I zar subjektivno nije „vezano za subjekt, nešto što izvire iz načina osećanja, mišljenja i odlučivanja svojstvenog individui kao takvoj“? Potvrdu ćemo naći u svakom rečniku; ali, pogledajmo onda šta tu još piše, istražimo tu stvar do kraja.

Šta je *subjekt*? Subjekt je „osoba ili stvar o kojoj je reč“, ali i „ono što je podređeno, ponizno, pokoreno“. Taj pojam potiče od latinskog *subiectus*, prošlog participia glagola *subicere*, potčiniti. Tvrđnja da je subjektivitet svojstvo individue znači prihvatanje potčinjenosti kao prirodnog stanja, pretvaranje istorijskog događaja u biološku činjenicu. Vidimo da subjektivitet izražava svojstvo nečega što je poniženo, podređeno, ponizno, pokoreno. A šta je glavno svojstvo onog ko je podređen, ako ne poslušnost, koju će lakše prihvatiti dobrovoljno ako je shvati kao sastavni deo prirode individue? To je način na koji sugestivna moć retorike može da se upotrebi da bi se subjekti naterali na rad u „fabrikama subjektiviteta“, fabrikama poslušnosti, umesto da ih raznesu u paramparčad.

Naravno, svaka fabrika je mnogo produktivnija ako među njenim radnicima-subjektima vlada disciplina; ali, tu često dolazi do problema. Naime, subjekti suviše često pokazuju ružnu naviku da na disciplinu gledaju kao na oblik pripitomljavanja. Zato su tokom istorije uvek gledali kako da je zaobiđu ili potpuno uklone. Hart i Negri se pitaju šta bi tu moglo da se uradi, uvereni da „disciplina nije neki spoljašnji glas koji upravlja našom praksom s vrha, natkriljujući nas, kako je to govorio Hobs, već pre neka vrsta unutrašnjeg pritiska nerazlučivog od naše volje, nešto svojstveno našem subjektivitetu i neodvojivo od njega“. (str. 329) Nema sumnje da je disciplina nerazlučiva od subjektiviteta, pošto smo upravo videli da subjektivitet podrazumeva potčinjenost. Tvrđnja da striktno poštovanje pravila koja gospodar nameće robu nije posledica straha od biča već „unutrašnji pritisak nerazlučiv od naše volje“, jasno govori na kojoj strani barikade treba da potražimo Harta i Negrija: na strani onih koji brane ropstvo. Njihova istorijska rekonstrukcija nastanka i razvoja Imperije u celini se odvija tim putem. Robovi sami žele svoje lance i sami

ih radije uvlači u svoj pacifikovani poredak, kao neki moćni vir“. (str. 198) Na taj način, dijalektika pokazuje da su Imperija i njen gnusni poredak teza; antiteza su subjekti, „mnoštvo“ i njihova borba; sinteza je izmirenje, prevazilaženje kontradikcija, što se u stvarnosti pokazuje kao povratak na tezu: na poredak Imperije obogaćen kreativnošću izraženom u borbama podanika. Ova skica je prilično bliska Marksovom tumačenju dijalektike između roba i gospodara, koja se nalazi u temelju njegovog shvatanja klasne borbe.

Kada se primeni ovakvo tumačenje, sasvim je moguće da dugi proces koji vodio ka formiranju postojećeg, subjekti više ne doživljavaju kao pripitomljavanje, već kao oslobođenje. *Ono što jeste* – i što je u isti mah *ono što biti mora* – više se ne vidi kao beda, već kao bogatstvo. I zato imamo sledeće: „Mnoštvo je istinska proizvodna snaga našeg društvene stvarnosti, a Imperija samo aparat porobljavanja, koji živi isključivo od njegove vitalnosti.“ (str. 62) Iz toga sledi da je „odbijanje eksploatacije – ili pravi otpor, sabotaža, neposlušnost, buntovništvo i revolucija – u isto vreme pogonski motor stvarnosti u kojoj živimo i njena živa opozicija.“ (str. 208-9) Krajnji zaključak ovakvog razmišljanja nameće se sam po sebi: „*Proletarijat zapravo izmišlja društvene i proizvodne oblike koje će kapital biti primoran da usvoji u budućnosti.*“ (str. 268) Ukratko, nije Imperija ta koja, preko svoje vlasti, stvara svet koji nas okružuje; taj svet stvaraju podanici, kroz svoju borbu protiv Imperije. Zahvaljujući dijalektičkom postupku, naši emisari potpuno izokreću stvarnost i pokušavaju da sve poraze podanika prikažu kao njihove pobede u perspektivi. Tako stižemo do vrata Raja.

Glave orla

Ali, istina je da s takvim pristupom Hart i Negri povremeno zapađaju u neke teške protivrečnosti. Nije uvek lako ubediti subjekte da su „Organizacija masovnih sindikata, izgradnja socijalne države i socijaldemokratski reformizam bili posledice odnosa sile koje je definisao masovni radnik i prekomernih zahteva koje je nametao kapitalističkom razvoju“ (str. 409), a prethodno izjaviti sledeće: „Nasuprot uobičajenom mišljenju da je proletarijat SAD slab zbog niskog stepena partijskog i sindikalnog

kooperaciju i stvaranje zajedničkih komunikacionih potencijala.“ (str. 302)

Mislili smo da biotehnologija predstavlja najvišu tačku trijumfa kapitala nad prirodom, trasu za prodor ekonomskog razuma u organsko telo. Ideje o genetskom reprogramiranju ljudskog bića, o prevazilaženju razlika u korist dominantne normalnosti, do sada su se na kratko pomaljale iza obećanja o večnom zdravlju i sreći; sada te ideje nastupaju arogantno. Naši emisari mogu samo da aplaudiraju tom novom osjavačkom pohodu: „Biosnaga – horizont hibridizacije prirodnog i veštačkog, ljudskih potreba i mašina, želja i kolektivne ekonomsko-društvene organizacije – mora se stalno regenerisati da bi nastavila da postoji.“ (str. 389)

Koliko bismo još ovakvih „nezrelih“ misli mogli da izrazimo? Mnogi su primetili da Marks, uprkos svom kriticizmu, nije mogao da sakrije izvesno divljenje prema ponašanju buržoazije; u tom pogledu, Hart i Negri pokazuju neobuzdani entuzijazam za svet rođen kroz planetarnu dominaciju kapitala, koji pokušavaju da predstave kao planetarni trijumf njegovih podanika: „Da li je moguće zamisliti poljoprivredu i industriju usluga SAD bez rada meksičkih migranata ili arabijsku naftu bez Palestinaca i Pakistanaca? Šta više, šta bi bilo od inovativnog sektora nematerijalne proizvodnje – od dizajna i mode, od elektronike do nauke, u Evropi, SAD i Aziji – bez 'ilegalnog rada' velikih masa pokrenutih prema blistavom horizontu kapitalističkog blagostanja i slobode?“ (str. 397) Čak ni veličanstvene egipatske piramide ne mogu da pruže opravdanje za strahovite patnje robova koji su ih izgradili, a kamoli genetski modifikovani kukuruz, naftne bušotine, modne revije ili mikročipovi!

Ali, dozvoljen nam je još jedan, poslednji pokušaj. Mislili smo da su subjekti, kroz istoriju, suočeni s velikom imperijalnom moći i arogancijom pretorijanaca, uvek imali pred sobom samo dve alternative: ili da se pokore ili da se pobune. Kada su se pokoravali, subjekti su samo reprodukovali Imperiju i garantovali joj stabilnost. Prema tome, samo u trenucima pobune protiv poretka Imperije oni prestaju da budu subjekti i počunju određuju sebe kao slobodne pojedince, spremne da sruše nebesa da bi ostvarili svoje težnje. Naši emisari to dobro znaju, ali isto tako znaju da je njihov pravi zadatak da pobunu stave u službu Imperije. Stvar je u tome da se dobro upamćena lekcija iz Hegela primeni u praksu. Emisari se slažu da „Imperija ne utvrđuje svoje granice da bi oterala druge već

se okivaju u njih. Subjekti žele Imperiju i grade je za sebe. Njena pojava je bila neminovna, jer je ona u isto vreme i biološka posledica ljudske prirode i dijalektička posledica istorijskog razvoja čovečanstva.

Težnju da se imperijalnom determinizmu obezbedi legitimitet izražava i zamorni, mehanicistički jezik dvojce glasnika, koji nas neprestano uveravaju da je ljudsko biće samo uređaj, da autonomija mora da ustupi mesto automatizaciji, a mašta funkcionalnosti. Šta je Imperija? „Imperija se ispoljava kao tehnološki visoko razvijena mašina“ (str. 39) ili još jasnije, „Imperija je ontološka fabrika“ (fabrika svega što postoji, str. 354). Šta su subjekti ili mnoštvo? „Mnoštvo ne samo da koristi mašine već i samo postaje nalik mašini, pošto se sredstva za proizvodnju ubrzano integrišu u tela i svest mnoštva.“ (str. 406) Šta je želja? Želja je opisana kao „ontološki motor“. (str. 389) Šta je jezik? Odgovor stiže kao iz topa: „Pod jezikom podrazumevamo mašinu inteligencije stalno usavršavanu afektima i strastima subjekta.“ (str. 366) To su samo neki primeri tehničkog jezika koji ispunjava ceo tekst i preliva iz njega.

Ali, predstavljanje evolucije Imperije kao mehanizma megamašine nije dovoljno. To može da izazove rezignaciju pri pogledu na društveno zagađenje koje ona proizvodi; ali, gnev zbog naše degradacije na puke šrafove mašine ostaje. Zato glasnici moraju učiniti još jedan napor. Oni nas moraju navesti da shvatimo kako „samo u stvarnosti mi jedini gospodari sveta, jer ga naše želje i rad neprestano obnavljaju“. (str. 388) Prema tome, nemamo baš mnogo razloga za žalbu.

Mi . . . gospodari sveta?

Druga strana novčića

U svom beskrajnom neznanju, mislili smo da je ambicija svake vlasti da se konsoliduje i proširi do tačke u kojoj će poprimiti pravo i potpuno imperijalno značenje, ali da ostvarenje tog cilja zavisi od odnosa postojećih snaga. Naravno, taj cilj može biti ostvaren samo ako se raspolaze znanjem i sredstvima neophodnim za proizvodnju dovoljno snažnih udara koji će ukloniti sve protivnike. Nasuprot tome, glasnici tvrde: „Mnoštvo je to koje Imperiji udahnjuje život“ (str. 43), jer je „klasna borba, time što

je gurala nacionalnu državu ka njenom ukidanju i prevazilazila njena ograničenja, definisala Imperiju kao oblast analize i sukoba.“ (str. 237)

Mislili smo da je rad sinonim za ljudsku aktivnost samo u kapitalizmu, kao što su zarobljene životinje sinonim za prirodu samo u zoološkom vrtu. To izjednačavanje neće biti odvratno samo onima koji misle da nas „rad oslobađa“, kao što su to nacisti ispisivali na ulazu u svoje koncentracione logore, ili da rešetke kaveza služe tome da zaštite životinje od spoljašnjih opasnosti. Nasuprot tome, glasnici izričito tvrde: „Živi rad je . . . pokretač mogućnosti . . . Rad se sada ispoljava kao opšta društvena aktivnost. Rad je produktivni eksces u odnosu na postojeći poredak i njegova pravila proizvodnje. Taj produktivni eksces je . . . snaga kolektivnog oslobođenja.“ (str. 357) To je razlog zašto „nova fenomenologija rada mnoštva danas otkriva rad kao temeljnu kreativnu aktivnost koja kroz kooperaciju prevazilazi sve prepreke koje joj se nađu na putu i tako neprestano stvara svet“. (str. 402)

Mislili smo da je poistovećivanje ljudskog života s proizvodnjom roba jedna od najogavnijih laži reklamne industrije, koja ne vidi ništa osim završnog računa. To je ista ona prevara koja poeziju svodi na izvor nadahnuća za „kreativce“ iz reklamnih agencija. Nasuprot tome, glasnici nas obaveštavaju da su „želja za postojanjem i želja za proizvodnjom jedna ista stvar“. (str. 349)

Mislili smo da je hegemonija koju su multinacionalne kompanije uspostavile nad međunarodnom ekonomijom i političkim životom, ceo svet pretvorila u dižnovski trgovački centar, ubrzavajući homogenizaciju životnih stilova koja zatire svaku posebnost. Kao što je jedan američki novinar svojevremeno primetio, sloboda izbora danas se svodi na izbor između Koka Kole i Pepsija. Nasuprot tome, emisari primećuju da „proces restrukturiranja i unifikacije upravljanja nije jednodimenzionalan; naprotiv, reč je o pravoj eksploziji bezbrojnih i različitih proizvodnih sistema. Paradoksalno, proces unifikacije svetskog tržišta odvija se u uslovima različitosti i raznovrsnosti. . . “ (str. 252)

Mislili smo da je ucena kojoj su subjekti izloženi, primorani da rade samo zato da bi preživeli i izbegli smrt od gladi, element koji je pokrenuo milione ljudi da napuste zemlje svog rođenja u potrazi za koricom hleba. Niko nije toliki idiot da bi pobrkao emigraciju motivisanu oskudicom s duhom avanture i unutrašnjim nemirom. Ali, naši emisari smatraju da

iskorenjivanje i mobilnost stvaraju „moćan oblik klasne borbe unutar i protiv imperijalnog postmoderniteta“ (str. 213); naime, „kroz cirkulaciju mnoštvo ponovo osvaja prostor i konstituiše sebe u aktivnog subjekta“. (str. 397)

Mislili smo da su u poslednjih pola veka tehnološki progres i naučna istraživanja bili izvođeni pre svega u vojnim eksperimentalnim laboratorijama i da su u civilne svrhe bili korišćeni samo izuzetno. Kroz nauku i tehnologiju Imperija jača svoj vojni aparat, usavršava društvenu kontrolu i maksimalizuje ekonomski profit. Nasuprot tome, emisari tvrde da samo borba „primorava kapital da dostigne sve više tehnološke stadijume i tako transformiše radni proces. Borbe primoravaju kapital na stalnu reformu proizvodnih odnosa i transformaciju odnosa dominacije“. (str. 208)

Mislili smo da Internet za Imperiju predstavlja neku vrstu Novog sveta: s jedne strane, stvoren je novi prostor pogodan za kolonizaciju, a s druge pronađen način za ublažavanje unutrašnjih društvenih pritisaka. Navigacija kroz elektronski limbo pruža subjektima osećanje virtualne slobode u zamenu za stvarnu poslušnost. Ali, naše emisare sve to raduje: „U izražavanju svoje kreativne energije, nematerijalni rad na taj način stvara potencijal za neku vrstu spontanog i elementarnog komunizma.“ (str. 294)

Mislili smo da je kroz informatičku tehnologiju Imperija uspela da nametne redukovan jezik zasnovan na tehnološkim imperativima, a ne na bogatstvu značenja. Subjekti su primorani da se odreknu neposredne komunikacije na stvarnim mestima; njih su zamenile virtualne *plaze* posredovane komunikacije. Zato subjekti više ne mogu da raspravljaju, izražavaju ideje i osećanja sa svim njihovim nepredvidljivim nijansama, već samo da razmenjuju hladne podatke i brojke. Nasuprot tome, naši emisari su srećni što mogu da „participiraju u zajedništvu radikalnijem i dubljem od svega što smo mogli da iskusimo u dosadašnjoj istoriji kapitalizma. Činjenica je da danas možemo da participiramo u produktivnom svetu sastavljenom od komunikacionih i socijalnih mreža, interaktivnih servisa i zajedničkih jezika. Naša ekonomska i društvena stvarnost nije sačinjena toliko od materijalnih predmeta koji se proizvode i troše, koliko od koproduciranih usluga i odnosa. Proizvodnja sve više podrazumeva